बुक पोस्ट प्रकाशित सामग्री

गुरूकुल पत्रिका / वैदिक पॉथ / आर्यभट्ट / प्राकृतिक एवं भौतिकीय शोध विज्ञान पत्रिका / वार्षिक विवरण

रजि० संख्या एल० 9277

सेवा में, पेज २-५५ तक प्राप्त

उत्तर काण्ड (रामायण) टीका | 38 x 15 x 0.4 cm.

ओं श्री गणेशाय नमः ओं उत्तरेत्रहृत्तेरवापीष्कृत्वा ... ...
शीठीर्यात् चात्रस्तुते ।

व्यवसाय प्रबन्धक / पुस्तकालयाध्यक्ष
गुरूकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय
हरिद्वार - 249404

३४ शौंडीर्यात्त्वात्तते: ३६ रावितं शब्दितं ३७ ३८ मयाभ्यनुज्ञातः पुष्पकेण गमनायेति शेषः अस्तीति चञ्चतो गम्यतां ३९ यदि प्रीतोऽसि यदि
च वरं ददासि तदा याचतो मे देहीत्यर्थः ४० ४१ नगणे न गणयामीत्यर्थः तत्र हेतुः स्वल्पा इति स्वस्वबलवीर्य इत्यर्थः वाञ्छितं चायुषः शे

एवमुक्तस्तदामात्यैस्तुष्टाव वृषभध्वजं सामभिर्विविधैः स्तोत्रैः प्रणम्य स दशाननः संवत्सरसहस्रं तु रुदतो
रक्षसो गतं ३४ ततः प्रीतो महादेवः शैलाग्रे विष्ठितः प्रभुः मुक्त्वा चास्य भुजान्राम प्राह वाक्यं दशाननं ३५
प्रीतोऽस्मि तव वीरस्य शौंडीर्याच्च दशानन शैलाक्रांतेन यो मुक्तस्त्वया रावः सुदारुणः ३६ यस्माल्लोकत्रयं
चैतद्रावितं भयमागतं तस्मात्त्वं रावणो नाम नाम्ना राजन्भविष्यसि ३७ देवता मानुषा यक्षा ये चान्ये जग
तीतले एवं त्वामभिधास्यंति रावणं लोकरावणं ३८ गच्छ पौलस्त्य विस्रब्धं पथा येन त्वमिच्छसि मया चै
वाभ्यनुज्ञातो राक्षसाधिप गम्यतां ३९ एवमुक्तस्तु लंकेशः शंभुना स्वयमब्रवीत् प्रीतो यदि महादेव वरं मे
देहि याचतः अवध्यत्वं मया प्राप्तं देवगंधर्वदानवैः राक्षसैर्गुह्यकैर्नागैर्ये चान्ये बलवत्तराः ४१ मानुषा
न्न गणे देव स्वल्पास्ते मम संमताः दीर्घमायुश्च मे प्राप्तं ब्रह्मणस्त्रिपुरांतक वांछितं चायुषः शेषं शस्त्रं त्वं
च प्रयच्छ मे ४२ एवमुक्तस्ततस्तेन रावणेन स शंकरः ददौ खड्गं महादीप्तं चंद्रहासमिति श्रुतं आयुषश्चाव

षः शेषं भगवद्दत्तं शीघ्रायुष्माद्यो भागो गतस्तस्माच्छेषमप्यविशेषमायुर्वाञ्छितं तद्देहि तेन कर्मभिर्यथाति ॥ शेषं च ददौ भूतपतिस्तदा ४५
नष्टं भवति तथा प्रयच्छ तस्मिन्नपि सर्वजनाय यशस्वं च दिव्यं प्रयच्छ ४३ ४३ आयुषश्चावशेषं ददौ ... [illegible] ...र्थः ४४

वा·
उ·
३४

इदं नावज्ञेयं शत्रुस्त्वया जौं दासी त्वं न कार्यमित्यर्थः ५५ ५७ इति रा·उ·षोडशः सर्गः ॥ १५ अथ वैरवन ॥१ ... संप्राप्तावसानः ... नूपूर्वकेर्ष
वेयं जनकात्मजेति कथने अथ राजन्निति १ आर्षेण विधिना तपोनुष्ठानेन २ प्रहसन्निव अरण्ये मया नाथान्तु कन्या प्राप्ता ... संतोषजः

दत्तोवाच ततः शंभुर्नाववज्ञेयमिदं त्वया अंव त्वानं यदिद्विलेमामेवैष्यसि संशयः ५६ एवं मद्देवरो गौरीकृत
नामासरावणः अभिवाद्य महादेवं मारुरोहाथ पुष्पकं ५८ ततो महीतले राम पर्यक्रामत रावणः क्षत्रि
यान्स महावीर्यान्बाधमानस्ततस्ततः ५० केचित्तेजस्विनः शूराः क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः तच्छासनमकुर्वंति
विनेशुः सपरिच्छदाः ५८ अपरे दुर्जयं रक्षो जानंतः प्राज्ञसंमताः जिताः स्म इत्यभाषंत राक्षसं बलदर्पिता
५९ इत्यार्षे रा·उ·षोडशः सर्गः १६ अथ राजन्महाबाहुर्विचरन्पृथिवीतले हिमवद्वनमासाद्य परिचक्रा
म रावणः १ तत्रापश्यत्स वै कन्यां कृष्णाजिनजटाधरां आर्षेण विधिना युक्तां दीप्यंतीं देवतामिव २ स दृ
ष्ट्वा रूपसंपन्नां कन्यां तां सुमहाव्रतां काममोहपरीतात्मा पप्रच्छ प्रहसन्निव ३ किमिदं वर्तसे भद्रे विरु
द्धं यौवनस्य ते नहि युक्ता तवैतस्य रूपस्यैवं प्रतिक्रिया ४ रूपं तेनुपमं भीरु कामोन्मादकरं नृणां न युक्तं
तपसि स्थातुं निर्गतो ह्येष निर्णयः ५ कस्यासि किमिदं भद्रे कश्च कर्ता वरानने येन संभुज्यते भीरु सेन

प्रहासइति कनकः ३ एवं प्रतिक्रिया यदमाचरणं निर्गतः प्रसिद्धएष निर्णयो वृद्धानामिति शेषः क रः पुण्यभाग्भुवि ६
स्य प्रसिद्ध इति शेषः किमिदं ब्रवीमित्यर्थः ६ ॥

३४

कस्यहेतोः किंफलनिमित्तं १८ वेदाभ्यासंकुर्वतोमहात्मानस्तस्यसकाशात् वाङ्मयीवाङ्मयवेदमूर्तिः कन्याहंसंभूताः तपवा
हंपित्रानाम्नावेदवतीनिस्मृताभगवतः शक्तिर्लक्ष्मीरेवरावणवधायशत्रुमाताचतीर्णा अस्यावाङ्मयीत्वमार्चोस्यात् अतएवबृहस्पतिपि

एवंकृतः प्रश्नमेसर्वंकस्यहेतोः परिश्रमः एवमुक्तातुसाकन्यारावणेनयशस्विनी १ अब्रवीद्विधिवत्कृ
त्वातस्यातिथ्यंतपोधना कुशध्वजोनामपिताब्रह्मर्षिरमितप्रभः ८ बृहस्पतिसुतः श्रीमान्बुध्यातुल्यो
र्बृहस्पतेः ८ तस्याहंकुर्वतोनित्यंवेदाभ्यासंमहात्मनः संभूतावाङ्मयीकन्यानाम्नावेदवतीस्मृता ९ त
ततोदेवाःसगंधर्वाःयक्षराक्षसपन्नगाः तेचापिगत्वापितरंवरणंरोचयंतिमे १० नचमांसपितातेभ्योदत्त
वान्राक्षसेश्वर कारणंतद्वदिष्यामिनिशामयमहाभुज पितुस्तुममजामाताविष्णुःकिलसुरेश्वरः अभि
प्रेतस्त्रिलोकेशस्तस्मान्नान्यस्यमेपिता ११ दातुमिच्छतितस्मैतुतच्छ्रुत्वाबलदर्पितः शंभुर्नामततोराजा
दैत्यानांकुपितोभवत् १३ तेनरात्रौशयानोमेपितापापेनहिंसितः ततोमेजननीदीनातच्छरीरंपितुर्मम
परिष्वज्यमहाभागाप्रविष्टाहव्यवाहनं १४ ततोमनोरथंनित्यंपितुर्नारायणंप्रति करोमीतितमेवाहंहृद

तुमेविष्णुर्जामातानाभिप्रेतइति ९ तेदेवादयः चरणंरोचयंति नहविःक्रियासामान्योवरणंकुर्वंतिस्मेत्यर्थः १० ११ अन्यस्यत्र्यास्येतुपर्थः १२
नारायणंनारस्यजीवसमूहस्यायनंनाराआपोयस्यपर्यसौतिवातंप्रतिगतंपितुर्मनोरथंसत्यंकरोमीतिरच्छ नारायणमेवहृदयेन १४

इतिप्रतिज्ञां प्राप्त के ब्राह्मविषयां आरुह्य कृत्वा १७ १८ कथं विजानन्नाह जानामीति १९ २० पुण्यसंचय ... संग्रह ... तेन

इतिप्रतिज्ञामारुह्य चरामि विपुलं तपः एतत्ते सर्वमाख्यातं मयार्हत्तमपुंगव ... नारायणो मम

तिनत्वन्यः पुरुषो मे मतः आश्रमे नियमं घोरं नारायणपरीप्सया १८ विज्ञातस्त्वं हि मे राजन् गच्छ पौल

स्त्यनंदन जानामि तपसा सर्वं त्रैलोक्ये यद्धि वर्तते १९ सोब्रवीद्रावणो भूयस्तां कन्यां सुमहाव्रतां

अवरुह्य विमानाग्रात् कंदर्पशरपीडितः २० अवलिप्तासि सुश्रोणि यस्यास्ते मतिरीदृशी वृद्धानां मृग

शावाक्षि भ्राजते पुण्यसंग्रहः २१ त्वं सर्वगुणसंपन्ना नार्हसे वक्तुमीदृशं त्रैलोक्यसुंदरी भीरु यौवनं ते

निवर्तते २२ अहं लंकापतिर्भद्रे दशग्रीव इति श्रुतः तस्य मे भव भार्या त्वं भुंक्ष्व भोगान्यथासुखं २३

कश्च तावदसौ यं त्वं विष्णुरित्यभिभाषसे वीर्येण तपसा चैव भोगेन च बलेन च २४ स मनो समो भद्रे यं त्वं

कामयसेंगने २४ इत्युक्तवति तस्मिंस्तु वेदवत्यथ साब्रवीत् मामेवमिति सा कन्या तमुवाच निशाचरं २५

त्रैलोक्याधिपतिं विष्णुं सर्वलोकनमस्कृतं त्वदृते राक्षसेंद्रान्यः कोवमन्येत बुद्धिमान् २६ एवमुक्तस्तया

तत्र वेदवत्या निशाचरः मूर्धजेषु तदा कन्यां कराग्रेण तदामृशत् २७ ततो वेदवती क्रुद्धा केशान्हस्तेन

दुष्प्रवृत्या इत्यर्थः २१ २३ कश्चेति यदपेतयाऽन्यस्य वीर्यादि स्मृतः २४ मामेवं विष्णुविष्णुविषये वदेति शेषः २५ २७ हस्तेन केशच्छेदः कृथं तत्राह

२९ धर्षितायाः केशस्पर्शेन स्त्रीभावं प्रापितायाः ३० पुनः समुत्पत्स्यामीति समुत्पत्स्येहमित्यर्थः ३१ व्ययः ब्रह्मवरदानादिदानीं तव मरणाभावेन व्यर्था
व्यय इत्यर्थः ३२ अयोनिजा भूता धर्मिणो धर्मिष्ठस्यान्यायतः सुता भवेयं ३३ अत्रापि पुण्यं वर्धरावणनाशनिश्चयजसंतोषात् ३४ सैवाकृतरा

साज्वलंतीव रोषेण दहंतीव निशाचरं उवाचाग्निं समाधाय मरणाय कृतत्वरा २९ धर्षितायास्त्वयानार्य
नमे जीवितमिष्यति रक्षस्तस्मात्प्रवेक्ष्यामि पश्यतस्ते हुताशनं ३० यस्मात्तु धर्षिता चाहं त्वया पापात्मना वने
तस्मात्तव वधार्थं हि समुत्पत्स्याम्यहं पुनः नहि शक्यः स्त्रिया हंतुं पुरुषः पापनिश्चयः शापे त्वयि मयोत्सृष्टे तप
सश्च व्ययो भवेत् यदि त्वस्ति मया किंचित्कृतं दत्तं हुतं तथा तस्मात्त्वयोनिजा साध्वी भवेयं धर्मिणः सुता ३३
एवमुक्त्वा प्रविष्टा सा ज्वलितं जातवेदसं पपात च दिवो दिव्या पुष्पवृष्टिः समंततः सैषा जनकराजस्य प्रसू
ता तनया प्रभो तव भार्या महाबाहो विष्णुस्त्वं हि सनातनः ३५ पूर्वं क्रोधहतः शत्रुर्ययासौ निहतस्त्वया उपा
श्रयित्वा शैलाभस्तव वीर्यममानुषं ३६

वणवधप्रतिज्ञा वेदवत्येवेत्यर्थः विष्णुस्त्वमि तिश्रयेन सीताया लक्ष्मीत्वं कथमेवोक्तं त
दुक्तं पद्मपुराणे रणाच वत्वे भविष्यतीता रुक्मिणी कृष्णजन्मनीति ३५ यथा वेदवत्याः एवं भक्तवतारेकोपद्रवो यः शत्रुः सोसौ शे[illegible]पुनस्तये
वध्यथाः प्रतिज्ञातो पतिं प्राप्य पतिभूतस्य तव ामानुषं वीर्यमुपाश्रयित्वा आश्रित्य निहतः अनेन सीते वरा रावण वधे गुरुत्वं कारणं रामेण [illegible]त पादौपि

रा०टि०उ०स० ४

भाविकल्पेष्वप्येवमेवावतारादिकल्पेन कल्पो व्याख्येय इति न्यायादित्याह एवमिति एषा महाभागा एवमेव मर्त्येषु भाविषु कल्पेषु [illegible] क्षेत्रे इत
वा० पुनरुत्पत्स्यते उक्तप्रयोजनायेति शेषः उत्पत्तिरत्राविर्भावः एतेन भगवतोपि तथावतारः सूचित एव ३२ सीताविर्भावो क्षेत्रे शारद [illegible] त्यामिति
उ० महाहंदरीतेउक्तं उपसंहरति एषेति आसीत्कृतयुगे इत्यनेनेन त्रेतायुगमिति जनकस्यान्यत्राप्याह उक्तिवैलोमं वेत्यर्थः ३४ इति रा० उ०
३६ एवमेषा महाभागा मर्त्येषूत्पत्स्यते पुनः क्षेत्रे हलमुखोत्कृष्टे वेद्यामग्निशिखोपमा ३२ एषा वेदवती ना
मपूर्वमासीत्कृतयुगे त्रेतायुगमनुप्राप्य वधार्थं तस्य रक्षसः ३३ उत्पन्ना मैथिलकुले जनकस्य महा
त्मनः इत्यार्षे रामा० उ० सप्तदशः सर्गः १७ प्रविष्टायां हुताशं तु वेदवत्यां स रावणः २ संवर्तो नाम ब्रह्म
र्षिः साक्षाद्भ्राता बृहस्पतेः याजयामास धर्मज्ञः सर्वैर्देवगणैर्वृतः ३ दृष्ट्वा देवास्तु तद्रक्षो वरदानेन दु
र्जयं तिर्यग्योनिं समाविष्टास्तस्य धर्षणभीरवः ४ इंद्रो मयूरः संवृत्तो धर्मराजस्तु वायसः कृकला
सो धनाध्यक्षो हंसश्च वरुणोभवत् अन्येष्वपि गतेष्वेवं देवेष्वरिनिषूदन रावणः प्राविशद्यज्ञं सार
मेय इवाशुचिः तं च राजानमासाद्य रावणो राक्षसाधिपः प्राह युद्धं प्रयच्छेति निर्जितोस्मीति वा
वद ७ ततो मरुत्तो नृपतिः को भवानित्युवाच तं अवहासं ततो मुक्त्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ८
दशः सर्गः १७ प्रविष्टायामिति १ उशीरबीजमिति देशनाम २ देवगणैर्वृतः अपरोक्षतया हविर्भागार्थमवस्थितैरिति शेषः ३।४ ५ अन्ये
ष्वपि देवेष्वेवं गतेषु तिर्यग्योनिस्वरूपं गतेष्वित्यर्थः ६ । ७ मुक्त्वा ८ ॥ ३६

अकुतूहलभावेनसाहसृष्टाप्यविस्मयनिर्भयानादरभावेनयोनावगच्छतितस्यतवप्रीतोस्मि ९ कोन्योस्तिनकोपिसर्वेपिजानंतीत्यर्थः १०
अथमरुत्तोव्याजस्तुत्याह धन्यइति ११ लोकेषुविद्यतइत्यनंतरमेकःश्लोकःप्रक्षिप्तःउक्तार्थत्वादितिकतकः १२ कंत्वमितिकेवलंपू

अकौतूहलभावेनप्रीतोस्मितवपार्थिव यन्नरस्त्वानुजंयोमांनावगच्छसिरावणं ९ त्रिषुलोकेषुकोन्यो
स्तियोनजानातिमेबलं भ्रातरंयेननिर्जित्यविमानमिदमाहृतं १० ततोमरुत्तःसनृपस्तंरावणमथाब्रवी
त् धन्यःखलुभवान्येनज्येष्ठोभ्रातारणेजितः ११ नत्वयासदृशःश्लाघ्यस्त्रिषुलोकेषुविद्यते कंत्वंप्राक्केवलं
धर्मंचरित्वालब्धवान्वरं श्रुतपूर्वंहिनमयाभाषसेयादृशंस्त्वयं १२ तिष्ठेदानींनमेजीवन्प्रतिप्राप्स्यसिदुर्मते
अद्यत्वांनिशितैर्बाणैःप्रेषयामियमक्षयं ततःशरासनंगृह्यसायकांश्चनराधिपः रणायनिर्ययौक्रुद्धः
संवर्तोमार्गमावृणोत् १४ सोब्रवीत्स्नेहसंयुक्तंमरुत्तंतंमहानृषिः श्रोतव्यंयदिमद्वाक्यंसंप्रहारोनतेक्षमः
माहेश्वरमिदंसत्रमसमाप्तंकुलंदहेत् दीक्षितस्यकुतोयुद्धंक्रोधित्वंदीक्षितेकुतः १५ संशयश्चजयेनि
त्यंराक्षसश्चसुदुर्जयः सनिवृत्तोगुरोर्वाक्यान्मरुत्तःपृथिवीपतिः १६ विसृज्यसशरंचापंस्वस्थोमखमुखो
भवत् १७ ततस्तंनिर्जितंमत्वाघोषयामासवैशुकः रावणोजयतीत्युच्चैर्हर्षान्नादंविमुक्तवान् १८

जारहितंकंधर्मंप्राक्चरित्वावरंलब्धवानसि तथाविधोपिकश्चिद्धर्मःइतिचेत्सुश्रुतपूर्वंइत्याह श्रुतेतियादृशंभाषसेरूपीडाहपंसमाचरं १३ मार्गमा
वृणोत्रणायागतस्यरावणस्येतिभावः १४ महानृषिःसंवर्तः १५ महेश्वरंतद्दैवतंसत्रंयागः १६ मखमुखःमखमासन्नस्स्वः

वा
उ.
२०

वितनः विशेषेणानमः १९ स्त्वांयोनिं स्वस्वप्रकृतिमासाद्यतानिमत्वांभिमाकाधवदा दृष्टीन मूर्तिं अस्तीयमाणिनः २२ प्रतीच्यांमं ... विना ...

तान्मत्पितातत्रस्थान्महर्षीन्समागतान् वितरमोहर्षितैस्तेषांपुनःसमयायोमहे २५ राव ... तेदेवाः
संदृष्ट्वैवसिवोकृमः ततःस्वांयोनिमासाद्यतानिमत्वानिचाब्रुवन् २० हर्षात्तदाब्रवीदिंद्रोमघ्रंनीलवर्हिणं
प्रीतोस्मितवपर्जन्यंभंगाद्विनतेभय २१ इदंनेत्रसहस्रंतयत्तद्देहेभविष्यति दर्शनाणामपिमुदंप्राप्यसे
प्रीतिलक्षणं २२ एवांमिंद्रोवरंप्रादात्सहस्राक्षसुरेश्वरः २३ नीलाः केलशनावर्हिमयूराणांनराधिप सु
सुराधिपाद्वरंप्राप्यगताःसर्वेपिवर्हिणः २४ धर्मराजोब्रवीद्वायसंप्राग्वंशेवायसंस्थितं पक्षिंस्त्वास्मिसुप्री
तःप्रीतस्यवचनंशृणुः यथान्येविविधैरोगैःपीडंतेप्राणिनोमया तेननतेप्रभविष्यंतिमयिप्रीतेनसंशयः २८
मृत्युतस्तेभयंनास्तिवरान्ममविहंगम यावन्नत्वांवधिष्यंतिनरास्तावन्न जीविष्यसि २९ येचमद्विषयस्थावै
मानवाःक्षुधयार्दिताः त्वयिभुक्तेस्ततृप्तास्तेभविष्यंतिसवांधवाः २९ वरुणस्त्वब्रवीद्धंसंगंगातोयविचारि
णं श्रूयतांप्रीतिसंयुक्तंततःपत्ररथेश्वरः ३० वर्णोमनोरमःसोम्यश्चंद्रमंडलसंनिभः भविष्यतितवोदग्रःशु
द्धफेनसमप्रभः ३१

२२ ... २४ प्राग्वंशेप्राकृतविरोहि २५ २६ तेरोगास्तेतवमपिप्रीतेसतिनभविष्यंति २७
मृत्योरधीकापरिहारत्वादाह यावदितिमद्विषयस्थाः यमलोकस्थाः २९ ३० ३१

मञ्जरीं जलेजलमूर्तित्वात्तस्य ३२ मीलेननीलवर्णोनाग्रप्रदेशसंवीताः व्याप्ताः शाण्यंवा सत्वात दग्धवन्निर्मलः कोमलश्यामवर्णा इत्यर्थः
क्रौंचपुन्नांतरे ३३ ३४ शिरोनित्यंसद्वंग्रस्वर्णवर्णमित्यर्थः तदेवाहपएकांचनकइति एवंदिक्कलासा अंजनवर्णाइत्यादि ३५ राक्षसहं

मञ्जरीं समासाद्य कांतो नित्यं भविष्यति प्राप्स्यत्यतुलां प्रीतिमेतन्मे ऋषिलक्षणं
शेरश्मनवर्णः सर्वपांडुरः पद्मानीलाप्रसंवीताः क्रौंचशण्याग्रनिर्मलाः ३२ हिमानां हिमपु
गिरौस्थितं हेरण्यं संप्रयच्छामि वर्णेप्रीतस्तवाप्यहं ३४ अथाब्रवीद्धैश्रवणः क्रौंककलास
चनकोवर्णोमस्यैतातेभविष्यति ३४ सद्वंग्रचशिरोनित्यंभविष्यतिनवाहय पएकां
एवंदत्वावरांस्तेभ्यस्तस्मिन्यज्ञेतास्ते सुराः निवृत्तेसहराज्ञातेपुनःस्वभव
नंगतः ३९ इत्यार्षे रा० उ० अष्टादशः सर्गः अथजित्वामरुत्तंसप्रययौराक्षसाधिपः नगराणिनरेंद्राणांपु
रकांतीदशाननः १ समासाद्यतुराजेंद्रान्महेंद्रवरुणोपमान् अब्रवीद्राक्षसेंद्रस्तुयुद्धंमेदीयतामिति
निर्जितास्मेतिवाब्रूत एषमेहिसुनिश्चयाः अन्यथाकुर्वतामेवंमोक्षोनैवोपपद्यते ३ ततस्त्वभीरवःप्राज्ञाः
पार्थिवाःधर्मनिश्चयाः मंत्रयित्वाततोन्योन्यंराजानःसुमहाबलाः निर्जिताःस्मेत्यभाषंतज्ञात्वाबलवत्तरिपोः ४

स्वभवनंगतः मरुत्तेनसहस्वर्गलोकमित्यर्थः ३९ इतिरा० उ० अष्टादशःसर्गः १८ अथेति पएवमुक्तमर्थयुद्धंदीयतांनिर्जिताःस्मेतिवचनंवाकुर्वतांअन्यथा
प्रकारेणमोक्षोमदुपरोधान्नास्तीत्यर्थः ३ अभीरवःसंतोपिराजानःपार्थिवाःपृथ्वीपतयःनिर्जिताःस्मेत्यभाषंत ४ ॥

वा
उ.
३८

तावद्युद्धं कृतं तत्र ... मिनिमित्तकालवर्तिनोपि युद्धं कृतादयः स्व स्व काले रावणं प्रति जितत्वे ... दंत दीनां युद्धकर्तृत्वे तः ५.६ अहं चैवा म ... तेनामि स्वाय
तो मयामीत्यर्थः ७ पूर्वं श्रुतार्थेन श्रुतरावणवृत्तांतेन निर्जितं भावे क्तः निर्जयं प्रतिपत्तुमसमर्थस्य ... निष्क्रांतं नरेंद्रस्य बलं रक्तो वयोद्यतं ... क्रामत

ड्ढं ततः सुरयोगाधिमयो राजा प्रशेरवाः एते सर्वे बुवंस्तात निर्जिताः क्षितिपार्थिवाः ५ अयोध्यां समासाद्य
रावणो राक्षसाधिपः ६ सुप्तमनरण्येन शक्रेणेवामरावती सततं पुरशार्दूलं पुरंदरसमं बले ७ प्राह रा
जानमासाद्य युद्धं देहीति रावणः निर्जितोस्मीति वा ब्रूहि त्वमेवं मम शासनं ८ अयोध्याधिपतिस्तस्य श्रुत्वा
पापात्मनो वचः अनरण्यस्तु संक्रुद्धो राक्षसेंद्रमथाब्रवीत् ९ दीयते द्वंद्वयुद्धं ते राक्षसाधिपते मया संतिष्ठ ति
प्रमाद्यतो भव चैवं महात्मा हं १० अथ पूर्वं श्रुतार्थेन निर्जितं सुमहद्बलं निष्क्रामत्तन्नरेंद्रस्य बलं रक्तो वयोद्यतं
नागानां दशसाहस्रं पत्तीनां च नरोत्तम महीं संछाद्य निष्क्रांतं सपदातिरथं रणे ११ ततः प्रवृत्तं सुमहद्युद्धं
युद्धविशारद अनरण्यस्य नृपतेः राक्षसेंद्रस्य चाद्भुतं १२ तद्रावणबलं प्राप्य बलं तस्य महीपतेः प्राणश्य
तन्न सर्वं हव्यं हुतमिवानले युद्धा च सुचिरं कालं कृत्वा विक्रममुत्तमं १३ प्रज्वलंतं तमासाद्य क्षिप्रमेवा
वशेषितं प्राविशत्संकुलं तत्र शलभा इव पावकं १५

११.१३. तस्य नरपतेः रावणबलं प्राप्य तदा सर्वं प्रणष्टं १४ प्रज्वलं रावणमासाद्य क्षिप्रमेवावशेषितं अल्पावशिष्टं सन्ततत्र रणे पावकं प्राप्य शलभा इव संकुलं नाशं प्राविशन्नित्यर्थः १५ विरं युद्धोत्तममधिकं विक्रमं च कृत्वा

उ ३८

वनापशतंत्वनंजलंतस्रोतोनदीशतंत्र्यार्णवंक्रमः १९ २१ वज्रदग्धोशनिहतः २२ इक्ष्वाकुनंदनं श्यग्रणपं किंफलंप्राप्तंनिर्जितोस्मीति वचनम

सोपश्यत्ततोवीरंइक्ष्वाकुंनरषभानंमहाबलं महार्णवंसमासाद्यवनापगाशतंयथा १९ ततःशक्रधनुःप्रख्यं
धनुर्विस्फारयन्स्वयं आससादनरेंद्रंस्तंरावणंक्रोधमूर्छितः अनरण्येनतेमात्यामारीचशुकसारणाः प्र
हस्तसहिताभग्नाव्यद्रवंतमृगाइव १८ ततोवाणशतान्यष्टौन्यपातयामासमूर्धनि तस्यराक्षसराजस्यइक्ष्वा
कुकुलनंदनः १९ तस्यवाणाःपतंतस्तेचक्रिरेनक्षतंक्वचित् वारिधाराइवाभ्रेभ्यःपतंत्योगिरिमूर्धनि २०
ततोराक्षसराजेनक्रुद्धेननृपतिस्तदा तलेनाभिहतोमूर्ध्नि सरथान्निपपातह २१ सराजापतितोभूमौवि
ह्वलःप्रविवेपितः वज्रदग्धइवारण्येसालोनिपतितोयथा २२ तंप्रहस्याब्रवीद्रक्षइक्ष्वाकुंपृथिवीपतिं कि
मिदानींफलंप्राप्तंत्वयामांप्रतियुध्यता २३ त्रैलोक्येनास्तियोद्वंद्वंममदद्यान्नराधिप शंकेप्रसक्तोभोगेषुन
शृणोषिवलंमम २४ तस्यैवंब्रुवतोराजामंदासुर्वाक्यमब्रवीत् किंशक्यमिहकर्तुंवैकालोहिदुरतिक्रमः २५
नह्यहंनिर्जितोरक्षस्त्वयाचात्मप्रशंसिना कालेनैवविपन्नोहंहेतुभूतस्तुमेभवान् २६ किंत्विदानींमया
शक्यंकर्तुंप्राणपरिक्षये नह्यहंविमुखोरक्षोयुध्यमानस्त्वयाहतः २७ इक्ष्वाकुपरिभावित्वाद्वचोवक्ष्यामिराक्षस.

युद्धोतिशेषः २४ २५ अहंत्वयानिर्जितःकिंतुप्राप्तेकालेनैवविपन्नइत्यर्थः २६ २७ इक्ष्वाकुपरिभावित्वात्तव [illegible] परिभव

२१ पुष्पवृष्टिर्नापि भागवत ३० अपसर्पत अपासर्पत ३१ इत्यार्षे रा॰ उ॰ एकोनविंशः सर्गः १९ आससाद घनेनेतस्मिन्काले चक्रवर्तिनः [illegible]
श्रेष्ठ नारदमाससाद १ कुशलं दृष्ट्वा आगमनस्य हेतुमब्रवीत् पप्रच्छेत्यर्थः २३ तिष्ठ महत् [illegible] स्यातमित्रिशेषः ४ विष्णुना दैत्य[illegible] [illegible]

उत्पत्स्यते कुले ह्यस्मिन्निक्ष्वाकूणां महात्मनां रामो दाशरथिर्नाम यस्ते प्राणान्हरिष्यति २९ ततो जलधरोदग्रः
स्ताडितो देवदुंदुभिः तस्मिन्नुदाहृते शापे पुष्पवृष्टिश्च खाच्च्युता ३० ततः स राजराजेन्द्रो गतः स्वां वै त्रिविष्टपं
स्वर्गते च नृपे तस्मिन्रावणः सोपसर्पत ३१ इत्यार्षे रामा॰ उ॰ एकोनविंशः १९ ततो वित्रासयन्मर्त्यान्पृथिव्यां राक्ष
साधिपः आससादघने तस्मिन्नारदं मुनिपुंगवं तस्याभिवादनं कृत्वा दशग्रीवो निशाचरः अब्रवीत्कुशलं दृष्ट्वा
हेतुमागमनस्य च २ नारदस्तु महातेजा देवर्षिरमितप्रभ अब्रवीन्मे च हृष्टस्यो रावणं पुष्पके स्थितं ३ राक्ष
साधिपते सौम्य तिष्ठ विश्रवसः सुत प्रीतोस्म्यभिजनोपेत विक्रमैरूर्जितैस्तव विष्णुना दैत्यघातैश्च गंधर्वोरगध
र्षणैः त्वया समं विमर्दैश्च भृशं हि परितोषित ५ किंचिद्वक्ष्यामि तावत्तु श्रोतव्यं श्रोष्यसे यदि तन्मे निगदितस्तात
समाधिं श्रवणे कुरु ६ किमयं वध्यते तात त्वया वध्येन दैवतैः हत एव ह्ययं लोको यदा मृत्युवशं गतः ७ देवदा
नवदैत्यानां यक्षगंधर्वरक्षसा अवध्येन त्वया लोकः क्लेष्टुं योग्यो न मानुषः ८

षितः त्वया समं गंधर्वोरगधर्षणैर्विमर्दैर्भाविभिः
परितोषितो भविष्यामीत्यर्थः ५ समाधिं चित्तैकाग्र्यं ६ अयं लोको मर्त्यलोकः दैवतैरवध्येन त्वयानेन मर्त्योमपराद्धित्युक्तं ८

...सितं स्पृष्टं अथ आचरणेन बुद्धिहीनं असमानेन दृष्टं इत्यादिना स्पष्टीकृतानि ९ नात्मविषये रतिष्टोपगमे रागित्वसंबंधैः पञ्चकुञ्चकुञ्जापि पीडिते मानुषे लो
के मतिमानन्तस्य बुद्धेन वचे प्रणपीभवेत् न कोपि १० किंच मत मारणावबुद्धेन तेषां वयोवर्धस्मात् हीयमाणामिति षारोग्याप्यादिजं डःखं शो
कबंधुवियोगादिजं डःखं ११ यस्मात् मनुष्यलोकस्य गतिः डःखादिभोगकालो न ज्ञायते तेन लोके नेति शेषः एवं ज्ञानरहितेन शृष्ठमपि विविज्ञाकं

निमग्नं प्रपतितं संस्पृष्टं मदङ्गिर्वसनैर्वृतं हृष्यात्मस्मात् दृशं लोकं जराव्याधिशतैर्युतं ९ नैसेव रतिष्टोपगामि 13
रजलं यत्रकुत्रतः मतिमान्मानुषे लोके बुद्धेन प्रणयीभवेत् १० हीयमाणं देवदत्तं तं तत्पिपासाजरादिभिः
विशादमोकसंमूढं लोकं तं तत्पयस्व मां ११ यस्य तावन्महाघावहोरात्रसंस्थमानुषं मृष्ठमेवं विविज्ञार्थ्य
स्वनज्ञायते गतिः १२ क्वचिद्धादिवन्मारिसेवितमुदितैर्जनैः हन्यन्ते चापरे रात्रौ राज्ञनयजानतैः १३
मातापितृसुतस्नेहभार्याबंधुमनोरमैः मोहितोयं जनो ध्वस्तः क्लेशास्तेनावबुध्यते १४ तस्मिन्नेवं परिक्लेश
लोकं मोहनिराकृतं जितं प्रवक्तयास्माभिः मर्त्यलोको न संशयः १५ अवश्यमस्माभिः सर्वैः ... यममादने
तन्निरस्तुं ... परं जय १६ तस्मिन्जिते जितं सर्वं भवत्येव न संशयः एवमुक्तस्तु लंकेशो दीप्य
मानेन स्वतेजसा १७

नानाविपत्तु ... कार्यसत्कर्म मानुषं लोकं पश्य १२ तदेवाह क्वचिदिति धारा स्तुनयमोप...मनं पेषितैः १३ मातादिस्नेहमो...
दिविषयक मनोरथैरिमर्थैः मोहितो तथा धनध्वस्तोपः पतितः क्लेशेण ... लोकिकं १४ एवं प्रकारेण मोहेन ज्ञानेन निराकृतं ...

वा
उ
५

देवगंधर्वविद्याधरलोकत्रय...प्रियसमरदर्शनप्रिय १८ ततःस्वसातलं यातं नर १९ रसातलं ...मथिष्यामि २ इदानीं ...
लेजिगीषुणा...त्वया अन्येन मार्गेण...मलमार्गव्यतिरिक्तमार्गेण क्वखलु गम्यते २१ कुत्र देशाय...यं मार्गेत्याह अयं खल्विदानी...

अब्रवीन्नारदं तत्र संप्रहृष्टोऽभिवाद्य च महर्षे देवगंधर्वविद्याधरसमरप्रिय १९ अहं समुद्यतो गन्तुं विज-
यार्थं रसातलं ततो लोकत्रयं जित्वा स्थाप्य नागान्सुरान्वशे २० समुद्रस्यामृतार्थं च मथिष्यामि रसातलं १९
अथाब्रवीद्दशग्रीवं नारदो भगवानृषिः क्व खल्विदानीं मार्गेण त्वयाहान्येन गम्यते २० अयं खलु सुदुर्गम्यः
प्रेतराजपुरं प्रति मार्गो गच्छति दुर्धर्ष यमस्यामित्रकर्षण २१ सत्तु शारदमेघाभं हासं मुक्त्वा दशाननः उ-
वाच कृतमित्येव वचनं चेदमब्रवीत् २२ तस्मादेवं महाब्रह्मन्वैवस्वतवधोद्यतः गच्छामि दक्षिणामाशां यत्र
सूर्यात्मजो नृपः २३ मया हि भगवन्क्रोधात्प्रतिज्ञातं रणार्थिना अवजेष्यामि चतुरो लोकपालानिति प्रभो
२४ तदिह प्रस्थितोऽयं वै पितृराजपुरं प्रति प्राणिसंक्लेशकर्तारं योजयिष्यामि मृत्युना २५

...पः सुदुर्गमः दुर्धर्षः यमस्य यमपुरस्य २१ हासं मुक्त्वा मुक्त्वा शारदमेघाभं नारदं प्रति कृतमिति वचोऽब्रवीत् यमपुरमार्गेणागमनं तत्र यद्यम
...लिदं पर्वेदमब्रवीदित्यर्थः २२ यस्मात्पयामार्गउपदिष्टः यतश्चतद्विलजयो मया प्रतिज्ञातः तस्मादेवं अनेनैव मार्गेण हे महाब्रह्मन्‌ कृतमहृद्या
...नवरत्या मिमच दक्षिणामाशां गच्छामि २३ २४ २५

तदेति
पवासि
व

शैलमूलमुपागतः अंतरिक्षात्पर्वतं शशमस्यार्थः १२ १३ प्रहासंमुमुचे कृतवानित्यर्थः १४ १८ अयं भ्रातरः उत्सेधः शारीरः १९ किंत्विति हे नि
शाचर त्वां हंतुं यद्यपि मया शक्यं तथापीदानीं न हंतव्यः भगवद्वचनानुपालनायेति भावः किंच त्वं हतमेव स्वकर्मभिः स्वकृतैर्हतः पूर्वमसि

रोषात्संरक्तनयनः पुष्पकादवरुह्य सः कोयं शंकर इत्युक्त्वा शैलमूलमुपागतः १२ सोपश्यन्नंदिनं तत्र देव
स्याहूरतः स्थितं दीप्तं शूलमवष्टभ्य द्वितीयमिव शंकरं १३ तं दृष्ट्वा वानरमुखमवज्ञाय स राक्षसः प्र
हासं मुमुचे तत्र सतोय इव तोयदः १४ तं क्रुद्धो भगवान्नंदी शंकरस्यापरा तनुः अब्रवीत्तत्र तद्रक्षो दशा
ननमुपस्थितं १५ यस्माद्वानररूपं मामवज्ञाय दशाननः अशनीपातसंकाशमपहासं प्रमुक्तवान् १६
तस्मान्मद्वीर्यसंयुक्ता मद्रूपसमतेजसः उत्पत्स्यंति वधार्थं हि कुलस्य तव वानराः १७ नखदंष्ट्रायुधाः
क्रूरमनः संपातरंहसः युद्धोन्मत्ता बलोद्रिक्ताः शैला इव विसर्पिणः १८ ते तव प्रबलं दर्पमुत्सेधं च पृथ
ग्विधं व्यपनेष्यंति संभूय सहामात्यसुतस्य च १९ किं त्विदानीं मया शक्यं हंतुं त्वां हे निशाचर न हंतव्यो
हतस्त्वं हि पूर्वमेव स्वकर्मभिः २० इत्युदीरितवाक्ये तु देवे तस्मिन्महात्मनि देवदुंदुभयो नेदुः पुष्पवृ
ष्टिश्च खाच्च्युता २१ अचिंतयित्वा स तदा नंदिवाक्यं महाबलः पर्वतं तु समासाद्य वाक्यमाह दशाननः २२

कालांतरे मद्रूपैरेव हंतव्यो भविष्यसीति भावः २० तद्वाक्यसमनंतरं देवदुंदुभ्यादिप्रवर्तितत्वात्कोपेन रावणस्य पुनिस्पृष्ट्वसंतोषः २१ २२

वा.
उ.
३३

यत्कृते परास्य क्रीडानिमित्तं गच्छतो मम पुष्पकस्य गतिश्छिन्ना तव गोपतेः [illegible] तं तवैव शैलं पर्वतं उन्मूलं [illegible] वर्ण्य प्रमादस्मात् २५
आश्लिष्टवती कर्तरि क्तः २६, २७ तस्य पर्वतस्याधोभागं गताः भुजाः पीडिता अभवन्निति शेषः २८, २९ तस्यामात्या [illegible] समीपवर्तिनः [illegible] उपजायमाने.

पुष्पकस्य गतिश्छिन्ना यत्कृते मम गच्छतः तमिमं शैलमुन्मूलं करोमि तव गोपते २३ केन प्रभावेन भवो नि
त्यं क्रीडति राजवत् विज्ञातव्यं न जानीते भयस्थानमुपस्थितं २४ एवमुक्त्वा ततो राम भुजान्विक्षिप्य पर्वते
तोलयामास तं शीघ्रं स शैलः समकंपत २५ चालनात्पर्वतस्यैव गणा देवस्य कंपिताः चचाल पार्वती चापि
तदाश्लिष्टा महेश्वरं २६ ततो राम महादेवो देवानां प्रवरो हरः पादांगुष्ठेन तं शैलं पीडयामास लीलया २७
पीडितास्तु ततस्तस्य शैलस्याधोगता भुजाः विस्मिताश्चाभवंस्तत्र सचिवास्तस्य रक्षसः २८ रक्षसा तेन रोषाच्च
भुजानां पीडनात्तथा मुक्तो विरावः सहसा त्रैलोक्यं येन कंपितं २९ मेनिरे वज्रनिष्पेषं समुद्राश्चापि संक्षुब्धा
श्चलिताश्चापि पर्वताः यक्षा विद्याधराः सिद्धाः किमेतदिति चाब्रुवन् ३१ तोषयस्व महादेवं नीलकंठमुमा
पतिं तमृते शरणं नान्यं पश्यामोऽत्र दशानन ३२ स्तुतिभिः प्रणतो भूत्वा तमेव शरणं व्रज कृपालुः शंक
रस्तुष्टः प्रसादं ते विधास्यति ३३
तस्यामात्या युगक्षये तदा वर्त्मसु चलिता देवा इंद्रपुरोगमाः ३० ३२ ३

वज्रनिष्पेषं मेनिरे तदा तत्क्षणं [illegible] काले वर्त्मसु स्थिता देवा वर्त्मभ्यः प्रचलिता इत्यर्थः ३० ३१ अत्र तस्मिन् [illegible] तोषयस्वेति ३२ ३३ ३३

सनादोरतस्तां १७ पञ्चशंत्वसमाहृतः शौनिंपञ्चनिध्याभिमानिदेवसेरुतः शुक्रप्रोष्ठपदाभ्यांनिधिरत्नकर्मविभ्यांसहपनाथ्यतः प्रदह
शेभ्रातरमिति संबंधः १८ शापात विप्रवःकृतादाहणस्वभावोभविष्यतीति शापात्विप्रगोरवंवंदनादिप्रयोजकश्रेष्ठत्वगौरवरहित
अकृतवंदनादिव्यवहारमिति यावत् पैतामहेकुलेयुक्तं तत्कुलेउत्पतेयुक्तं [illegible] चेत्यर्थः १० कार्यमाणः अ सहबादितिशेषः नाग्ग
च्छति अस्मस्वनाकरणस्यएजाव्यतिक्रमादिदोषस्य च फलं परिपाकं प्राप्य तदशानिरयंगतोज्ञास्यसे अहं सा पुनरकृतवान् किंतु पापमे

ततोहस्तास्यदहशेयनाथ्यतोगदायरः शुक्रप्रोष्ठपदाभ्यांचपञ्चशौलसमाहृतः १९ सदृप्ताभ्रातरं संवे
शापाद्विप्रगौरवं उवाचवचनं धीमान्युक्तं पैतामहे कुले १० यन्मयावार्यमाणस्त्वं नावगच्छसि दुर्मते
पश्चाद्दस्यफलं प्राप्य ज्ञास्यसे निरयं गतः यो हि मोहाद्धि [illegible] नावगच्छति दुर्मतिः स तस्य परिणामांते
ज्ञानीते कर्मणः फलं ११ देवतानि ननंदंति धर्मयुक्तेन केनचित् येनत्वमीदृशं भावं नीतिस्तत्र न बुध्यते २०
मातरं पितरं विप्रम्प्राचार्यं चावमन्य वै सपश्यति फलं तस्य प्रेतराजवशंगतः २१ अभूवेहिशरीरे [illegible]
करोतित्वयोर्जनं सपश्चात्तप्यते मूढो मृतो गत्वात्मनोगतिं २२

वेति परितप्स्यसे इत्यर्थः १८ तत्कालानवगतदुःखसाधनस्य कालांतरे फलपरिपाकतो ज्ञानेदृशं [illegible] योहीति १९ देवतानि [illegible]
धर्मयुक्तेन केनचित् [illegible] तेन व्यापारेण तमिंद्रादीनां अनंदंतित्व [illegible] भवंति [illegible] देवताभिनंदनेन
त्वमीदृशं भावं क्रूरं नीतः प्रापितः [illegible] बुध्यसे २० तस्य मातापित्रवमानस्य [illegible] पदं [illegible] २१ [illegible] सपादनं आ
त्मनो माति आत्मनः कर्मसंपादितां गतिं

दुर्बुद्धे दुर्विदग्धेति नस्यैकस्यचित्कस्यचित्पुरुषस्य छंदतः पित्रादिसेवां विनाशेवत्वां नाशेण नेतिशुभामतिर्नदतेते लोमात्रापि सेवाहीनोपाद
प्यांस्त्वकर्मत्यक्त्वा ष्पंडषकर्मकृतेतादृशं तदनुरूपं निरयगामित्वादिरूपं फलमश्नुते प्राप्नोति २२ २४ एवं कृत्वा मतिं निरयगामीभवि

वा०
३०
३१

कस्यचित्तु दुर्बुद्धेः छंदतो जायते मतिः यादृशं कुरुते कर्म तादृशं फलमश्नुते २३ अपि दृष्टांतरपत्रोन
शौर्यं शूरत्तमेवच प्राप्नुवंति नरालोके निर्जितं पुण्यकर्मभिः २४ एवं निरयगामीत्वं यस्य तेमतिरीदृशी
नत्वांसमभिभाषिष्येसहृत्तेषु बनिर्णयः २५ एवमुक्तास्ततस्तेन तद्योमात्याः समाहताः मारीचप्रमुखाः सर्वे
विमुखाः विप्रदुद्रुवुः २६ ततस्तेन दशग्रीवो यत्नेद्रेण महात्मना गृह्याभिहतो भूमिं नत्वमस्थानात्मकेपि
तः २७ ततस्तौ रामनिर्ग्रन्थौ तदा सौम्यौ महाम्रधे नविक्लवौ नच श्रांतौ तावुभौ अपतद्रावणात्मौ २८ आग्नेयमस्त्रं
तस्मै समुमोचन दनस्तदा राक्षसेंद्रो वारुणेन तदस्त्रमप्यवारयत् २९ ततो मायां प्रविष्टोसौ राक्षसी राक्षसे
श्वरं हृत्वाणां शतसाहस्रं विनाशयचकारच ३०

ध्यसि यस्य तेदृशी मतिः अतस्त्वां नसमभिभाषिष्ये एषएवा सहृत्तेषु सहृत्तां
निर्णयः अनुष्ठेयनिश्चयः २५ एवमुक्ताः ततएवं वचनानंतरं तेनयनदेन समाहतास्ताडिताः मारीचप्रमुखाः सर्वे विमुखाः युद्धे विप्रद
द्रुवुः २६ ततस्तहिद्रावणानंतरं तेनयनदेन २७ २९ राक्षसेश्वरो रावणः विनाशाय रूपाणां शतसाहस्रं चकार ३० ३१

18

रूणाग्नीहृत्याच्चरति ३१ बहूनि शस्त्रवर्षाणि च करोति स्म नानाविधरूपं तेन त्वसौ तथा मायाप्रयुक्त्या व्याघ्रादयं एव बहुरूपं तेन त्वसौ ३२ ३३ नि

व्याघ्रो वराहो जीमूतः पर्वतः सागरो द्रुमः यक्षो दैत्यस्वरूपी च सोऽदृश्यत दशाननः ३१ बहूनि च करोति स्म द
र्पं तेन त्वसौ ततः प्रतिगृह्य ततो रामम् महद्दंडं दशाननः ३२ जघाने मूर्ध्नि धनदं व्याविध्य महतीं गदां ए
वं स तेनाभिहतो विह्वलः शोणितोक्षितः कृत्तमूल इवाशोको निपपात धनाधिपः ३३ ततः पद्मादि
भिस्तत्र निधिभिः स तदा वृतः धनदोच्छ्वासितस्तैस्तु वनमानीय नन्दनं ३४ निर्जित्य राक्षसेंद्रस्तं धनदं हृष्ट
मानसः पुष्पकं तस्य जग्राह विमानं जयलक्षणं ३५ कांचनस्तंभसंवीतं वैडूर्यमणितोरणं मुक्ताजालप्र
तिच्छन्नं सर्वकामफलद्रुमं ३६ मनोजवं कामगं च कामरूपं विहंगमं मणिकांचनसोपानं तप्तकांचन
वेदिकं ३७ देवोपवाह्यमक्षय्यं सदा दृष्टिमनःसुखं बह्वाश्चर्यं भक्तिचित्रं ब्रह्मणा परिनिर्मितं ३८ निर्मि
तं सर्वकामैस्तु मनोहरमनुत्तमं नहु शीतं न चोष्णं च सर्वर्तुसुखदं शुभं ३९ स तं राजा ... कामगं
वीर्यनिर्जितं जितं त्रिभुवनं मेने दर्पोत्सेकात्सुदुर्मतिः ४० जित्वा वैश्रवणं देवं कैलासात्समवातरत ४१
स तेजसा विपुलमवाप्य तं जयं प्रतापवान्विमलकिरीटहारवान् रराज वै परमविमानमास्थितो निशा
चरः सदसि गतो यथानलः ४२ इत्यार्षे रा० उ० पंचदशः सर्गः १५ ...भिर्विधिदेवतादिभिः ...

२४ जयं लब्ध्वा जग्राह पुष्पकं ख्यापयन्निति शेषः ३५ ३७ ब्रह्मणा विश्वकर्मणा ३८ ... रतिरामाः

वा.
७
२२

स जित्वेति महासेनस्य स्कंदस्य प्रसूतिर्यस्मिन् तच्छरवणं ययौ १२ विष्टंभितं निरुद्धसंचारं ३ कामगं अभिप्रेतानुसारि[illegible]
निर्मितं तत्तिमिदं विष्टब्धं किं तदेवाह कस्मान्नागमत् इत्यचिंतयत् ४ मे ममेच्छया पुष्पकं नानुगच्छति यदिदं किं[illegible]

स जित्वाथ धनदं भ्रातरं राक्षसाधिपः महासेनप्रसूतिं तं ययौ शरवणं महत् १ अथापश्यद्दशग्रीवो
रौक्मं शरवणं महत् गभस्तिजालसंवीतं द्वितीयमिव भास्करं स पर्वतं समारुह्य कंचिद्रम्यं वनांत
रं प्रेक्षते पुष्पकं तत्र राम विष्टंभितं तदा ३ विष्टब्धं किमिदं कस्मान्नागमत्कामगं कृतं अचिंतयद्राक्षसें
द्रः सचिवैस्तैः समावृतः ४ किंनिमित्तमिच्छया मे नेदं गच्छति पुष्पकं पर्वतस्योपरिस्थस्य कर्मेदं कस्य
चिद्भवेत् ततोऽब्रवीद्दशग्रीवं मारीचो बुद्धिकोविदः नेदं निष्कारणं राजन्पुष्पकं यन्न गच्छति ६ अथवापि
पुष्पकमिदं धनदान्नान्यवाहनं अतो निष्पंदमभवद्धनाध्यक्षविनाकृतं ७ इति वाक्यांतरे तस्य करालः कृष्ण
पिंगलः वामनो विकटो मुंडी नंदी ह्रस्वभुजो बली ८ ततः पार्श्वमुपागम्य भवस्यानुचरोऽब्रवीत् नंदीश्वरो
वचश्चेदं राक्षसेंद्रमशंकितः निवर्तस्व दशग्रीव शैले क्रीडति शंकरः सुपर्णनागयक्षाणां देवगंधर्वरक्षसां १०
सर्वेषामेव भूतानामगम्यः पर्वतः कृतः इति नंदिवचः श्रुत्वा क्रोधात्कंपितकुंडलः ११

यमेव हेतुं तर्कयति पर्वतस्येति पर्वतो
परिस्थितस्येत्यर्थः कस्यचित्पुरुषस्येदं कर्म स्तंभनकर्म भवेत् ५ मारीचोऽपि तदुक्तमेवानुवदति तत इति पुष्पकं न गच्छतीति यत्तन्नेदं निष्कारणं ६
कारणमुपन्यस्यति अथवेति धनदान्नान्यवाहनं धनदादन्यस्य वाहनं नेत्यर्थः ७८ पार्श्वं रावणस्येति शेषः अशंकितमुपागम्याब्रवीदित्यन्वयः ९ १०

२२

वा
३
१४

ते॰ संयोपकंटकाख्येन पत्रेणचक्रेणाहतः पीडितो मारीचः शैलात्कैलासाद्भूतलेपतितः संयोपानां संमतयोपूर्णांकंटकः संहरतीति संयो
पकंटकः २२ सचपतन्नश्च २३ मर्यादां जनप्रवेशावधिं प्रतीहाराणां तोरणांतरं द्वारमध्यमिति तीर्थः अविशङ्कावान् इतिशेषः २४ २८

तेनचक्रेणमारीचोविस्नुनेवरणाहतः पतितोभूतलेशैलात्क्षीणपुण्यइवग्रहः २२ ससंज्ञस्तमुहूर्तेनप्र
विभ्रमन्निशाचरः तंयत्संयोधयामाससचभग्नः प्रदुद्रुवे २३ ततःकांचनचित्रांगंवैडूर्यरजतोत्तितं मर्यादां
प्रतिहाराणांतोरणांतरमाविशत् २४ तंतुराजेन्द्रशत्रुघ्नंप्रविशंतंनिशाचरं सूर्यभानुरितिख्यातोद्वा
रपालोन्ववारयत् २५ संवार्यमाणोयत्तेनप्रविवेशनिशाचरः यदातदानिरोद्धुमनव्यतिष्ठत्सराक्षसः
ततस्तोरणमुत्पाट्यतेनयत्नेनताडितः रुधिरंप्रस्रवन्भातिशैलोधातुस्रवैरिव २७ सुमौलिशिखरामेण
तेरणेतेसमाहतः जगामनतिमिंवीरोवरदानात्स्वयंभुवः तेनैवतोरणेनाथयत्तेनाभिताडितः ला
दृष्ट्वापतंतरायत्तोभस्मीकृततनुस्तिदा २९ ततः प्रदुद्रुवुःसर्वेदृष्ट्वारक्तःपराक्रमं ततोनदीगुहाश्चैवविवि
क्षुभर्भयपीडिताः त्यक्तप्रहरणाःश्रांताःविवर्णवदनास्तदा ३० इत्यार्षेरा॰उ॰चतुर्दशःसर्गः १४ ततस्त
नलस्त्वाविकस्तान्यसैद्रांश्चसहस्रशः यनाप्युत्तान्ययायत्तंमाणिचारमथाब्रवीत् १ तावत्तांजटिपत्रे
दुद्रुहेतंपापवेतसं शरणंभवंशीमानांयक्षाणांउपशालिनी २
२८ भस्मी[illegible]कृतः विचूर्णिकृततोनुरित्यर्थः २९ ३० इतिरा॰उ॰चतुर्दशःसर्गः १४ अथ[illegible] [illegible]तः शैल[illegible] [illegible]
[illegible]मितिलस्यालसपि[illegible]माणिचारो

21

वा
३
५

पा
३
२

१८ ततो राक्षसः ॥ १३ ताडितस्त्रिभिस्त्रिभिः शक्तिभिस्ताडितो रक्तसंज्ञो गदापाणिः भद्रस्य मुकुटे ॥

एवमुक्तो महाबाहुर्माणिभद्रस्सुदुर्जयः । शूलोद्यतमहादेहस्तद्वर्भिः स्वसैन्यपरः ॥ तेजसा मुकुटस्य ...

क्तो मरमुकुटैः अभिद्रुतस्सशरसाराससमप्रद्रवन् ॥ ४ कुर्वन्तस्तमुलं युद्धं अरण्ये चैतवलेश्व ...

प्रयच्छतेच्छामिदीयतामितिभाषिणः ॥ ५ ततो देवाः सगन्धर्वाः समवयो बलवादिनः हृष्टास्ततमुत्तमं परे ...

मयमागमन् ॥ ६ यत्तगणेन प्रहेकेन सह स्वनिहतं रणे महोरेणावानिधं सहस्त्रमपरं हतं ॥ ७ क्रुद्धेन ...

तदा राजन्मारीचेन प्रमुन्मना निमिषान्तरमात्रेण हे सहस्रे निपातिते ॥ ८ कांचपत्रामयं वंशहं कचमाया

वलाश्रयं रत्नसंपुरस्सव्याघ्रतेन तेन पिकायुधि ॥ ९ स प्राप्ते रणसमागमं माणिभद्रो महायशाः मुखलेनो

रसिक्तो यातताडितो न च कंपितः ॥ १० ततो गदां समाविध्य माणिभद्रेण राक्षसः प्रयाताताडितो भूमिं विह्व

लः समपातत ॥ ११ प्रस्वादिताडितं दृष्ट्वा पतितं शोणितोक्षितं अभ्यधावत संग्रामे माणिभद्रं दशाननः ॥ १२

सप्तुद्रमभियावं तं माणिभद्रो दशाननं शक्तिभिस्ताडयामास तिसृभिर्यक्षपुंगवः ॥ १३ ताडितो माणिभद्रस्य

मुकुटे प्राहरद्रणे तस्य तेन प्रहारेण मुकुटं पार्श्वमागतं ॥ १४ ततः प्रभृति रक्तो सौ पार्श्वमौलिरभूत्किल त

स्मिंस्तु विमुखीभूते माणिभद्रे महामतिः सन्नादः सुमहाराजं तस्मिंश्छेल च्यावर्धन ॥ १५

लं तेन प्रहारेण पार्श्वमेपार्श्व मागतं मातं ॥ १४ ३५

२२

३॰ ३। इतिरा॰ उ॰ द्वादशः सर्गः १२ लोकेश्वरेण वस्त्राणा उत्तरा प्रेषिता रूपिणीजं आदिरूपेण रूपवती समभवत्तथा
वत् तत्सदृशाः विस्तीर्णो योजनं तिर्यक्स्नानेनेति शेषः ततस्तिर्यक्स्नानात् एवं चयद्दकाङ्के यद्योजनायतामित्युक्तं तद्विगुणयोजन
जडीकृता च सा लंका तस्य नादेन राघवः । पिता तस्याकरोन्नाम मेघनाद इति स्वयं ३॰ सोवर्धत तदा राम १२ विश्वकर्म
वणान्तःपुरे शुभे रक्ष्यमाणो वरस्त्रीभिश्छन्नः काष्ठैरिवानलः मातापित्रोर्महाहर्षं जनयन्रावणात्मजः
३। इत्यार्षे रा॰ उ॰ द्वादशः सर्गः १२ अथ लोकेश्वरोत्सृष्टा तत्र कालेन केनचित् निद्रा समभवत्तीव्रा कुं
भकर्णस्य रूपिणी १ ततो भ्रातरमासीनं कुंभकर्णोऽब्रवीद्वचः निद्रा मां बाधते राजन्कालयस्व ममालयं २
विनियुक्तास्ततो राज्ञा शिल्पिनो विश्वकर्मवत् विस्तीर्णं योजनं स्निग्धं ततो द्विगुणमायतं ३ दर्शनी
यं निराबाधं कुंभकर्णस्य चक्रिरे स्फाटिकैः काञ्चनैश्चित्रैस्तंभैः सर्वत्र शोभितं ४ वैडूर्यकृतसोपानं किं
किणीजालकं तथा दांततोरणविन्यस्तं वज्रस्फटिकवेदिकं ५ मनोहरं सर्वसुखं कारयामास राक्षसः
सर्वत्र सुखदं नित्यं मेरोः पुण्यां गुहामिव ६ तत्र निद्रां समाविष्टः कुंभकर्णो महाबलः बहून्यब्दसहस्रा
णि शयानो न च बुध्यते ७ निद्राभिभूते तत्र तदा कुंभकर्णे दशानने देवर्षियक्षगन्धर्वान्संजघ्ने हि नि
रंकुशः ८ उद्यानानि विचित्राणि नन्दनादीनि यानि च तानि गत्वा सुसंक्रुद्धो भिनत्ति स्म दशाननः
[illegible] मित्यर्थः [illegible] ४ ३४ किंकिणीजालकं किंकिणीनां जालान्यस्मिन्निति तत्र [illegible] तोरणं तत्र [illegible]

वा
३ १ आत्मनः कुलानुरूपं रूतं संहृतं मम स्कन्धे ... वोपनीयते नेति शेषः २। सोऽभ्यागदर्शनार्थं तोऽ... पितुः ... तमिति ... शेषः ३
आगमनं प्रतिकार्यमिति शेषः ४ ... दनस्य संज्ञवेरहतं ५ ... सम ... तद ... ६ ... धर्मानुपि

वाः
५ नदीं गजस्य वक्रीडन्सान्वायुरिवित्तिपः नमान्कन्ने ऽशोकस्थो विध्वंसयामास ... १०
२२ तथा हन्तं विज्ञाय दशग्रीवं धनेश्वरः कुलानुरूपं धर्मज्ञो वृत्तं संस्मृत्य चात्मनः ११ सो
भ्राता दर्शनाकांक्षी हर्तेभ्यो वणस्तदा लंकां संप्रेषयामास दशग्रीवस्य वै हितं १२ स ग
त्वा नगरीं लंकामाससाद विभीषणः सभायां दर्शयामास तत्र मासीनं दशाननं १३ स ह
तं राजानं दीप्यमानं स्वतेजसा जयेति वाचा संपूज्य तूष्णीं समभिवर्तत तस्मै दत्तमथ
पर्यंके वरास्तरणशोभिते उपविष्टं दशग्रीवं दूतो वाक्यमथाब्रवीत् राजन्सर्वमिते
सर्वं भ्राता तव यदब्रवीत् उभयोः सदृशं वीरवृत्तस्य च कुलस्य च १४ साधु पर्याप्त
मेतावत्कृतश्चारित्रसंग्रहः साधु धर्मे व्यवस्थानं क्रियतां यदि शक्यते १५

त्रोः कुलस्य तयोर्हन्तस्य च सदृशं १४ साधु सम्यक्पर्याप्तावत्पर्याप्तं पर्याप्तावदेव यामलंकृतः पर्यंचारित्रसंग्रहः कृत्यः कार्यः तदेव ... पुनरा
दसाधितिव्यवस्थानं व्यवस्थितिपदिशक्यते रत्नेन कूरत्वात्रियोगवृद्धिर्व्यावर्तकेकनक स्तुकृतश्चारित्रसंग्रहइतिपठित्वा साधुसम्यक् २२
चारित्रसंग्रहं आर संग्रहः कृतः संपादितः श्चेतावदेव पर्याप्तमिहामुत्रामुदयापश्च से वविवरणं साधितपाद १५

वा
३

३९ ३ शक्रप्रयोजकमसुहृतं दृष्ट्वा ते श्रूयते चेत्याह दृष्टमिति मे मयावनतस्तन्निमित्तः देवतानां समुद्योगः प्रतिक्रियासंपादनविषयस्तिशेषः ४
पद्यपित्वयाहृतनिराकृतो प्यापि ममत्वं रत्तपवनतत्रहेतुः सापराधोपीति स्ववांधवैः पित्रादिभिः २१ त्वद्दर्शनहेतोर्देवं हन्वितिरोद्धं प्रसाद

हृष्टमेनं देवं भग्नमखयोनिहताः श्रुताः देवतानां समुद्योग ह्यतो राजन्मया श्रुतः १९ निराकृतस्त्वयकृ
शक्र[illegible] राजसाधिप सापराधोपि बालो हि रक्षितव्यः स्ववांधवैः २० अहं तु हिमवत्पृष्ठं ततोयमनुपा
सितं सोऽहं व्रतं समास्थाय नियतो निपतेद्द्विपः २१ तत्र देवो मया दृष्ट उमया सहितः प्रभुः सव्यचक्षुर्मया
देवस्तत्र देव्यां निपातितः कान्वेषितमहाराजन्विल्लमेनेनहेतना रूपं चानुपमं कृत्वा रुद्राणीतवृति
शति २२ दिव्यादिव्यप्रभावेण दग्धं सव्यं ममेक्षणं रेणुध्वस्तमिव ज्योतिः पिंगलत्वमुपागतं ततोऽहम
न्यहिमवतीं गत्वा तस्माद्गिरेस्तटं तत्रैव वर्षशतान्येष सममधारं महाव्रतं २५ समाप्ते नियमे तस्मिंस्तत्र देवो
महेश्वरः ततः प्रीतेन मनसा प्राह देवकामिदं प्रभुः २६ प्रीतोऽस्मि तव धर्मज्ञ तपसानेन सुव्रत [illegible] मया
चैतद्व्रतं चीर्णं त्वया चैव धनाधिप तृतीयापुरुषो नास्ति यः पश्येदद्भुतमीदृशं २७ [illegible] सत्तनोवे
न्यादितैपरा तस्मा इति वेमयासौ [illegible] चपस्त्वं धनेश्वर २८ तपसा निर्जितश्चैव सखा [illegible] च देवार

करं २९ किमिति देव्या चक्षुर्निपातितं तत्राह कान्वेषि [illegible] अनेनहेतुनाविकारादि [illegible] तोऽर्थः [illegible] समग्रेण [illegible] दृष्टमेति २३ दृष्ट्वान
दृष्टत्वेन गत्वा रेणुध्वस्तं रेणुसमीकलुषीकृतं ज्योतिषा तेजसा पिंगलेन तत्स्वभावस्तत्प्रकाश [illegible] समेधा

पैगल्यमितिस्तराद्दातिशेषः ३१ एवं तेन गिरितेन ॥ निवर्तमिव वर्तसु ३२ ३३ वाक्यादित्यर्थं वा [illegible] सितम
वा० विष्णुसि ३४ नवहेतर्हितमितिपक्ष [illegible] मैवब्रवीति किं तर्हि ब्रवुर्दि [illegible] तवक [illegible] पवल्तेप मितार्थः ३५
३ पैंगल्यं यदवामोद्दि देव्या रूपनिरीक्षणात् पद्माकर्णिगलीनेवं नामस्त्यामतिशा [illegible] तेनेनमीरित
२८ [illegible]वं च प्राप्यानुज्ञां च शंकरात् आगते न मया चैव श्रुतं तत्पापनिश्चयः ३१ तदप्यहं उर्ध्वयोगात्त्रिभुवने [illegible]
णात् चिंत्यते हि वधोपायः सर्पिसंघैः सेरत्नव ३२ एवमुक्तो दशग्रीवः क्रोधसंरक्तलोचनः [illegible] ताम्र
संपिष्ट्य वाक्यमेतद्वाच ह विज्ञानेमि मया हत वाक्यं यत्तं प्रभाषसि नैवं तमसि नैवार्थो आत्रायं [illegible] यादित
हितं सेव सम मैतद्धि ब्रवीति पनः स्त्रकः महेश्वरमावित्तं तस्मृष्ठः श्रावयते किलः ३४ नैवदेहमणी
यमेहं देवत्राशितं त्वया यदेतावन्मया कालेह तत तस्य समर्पितं ३६ नहं तव्या गुरुर्ज्येष्ठो मया यस्मि
तिमन्यते तस्याविदानीं श्रुत्वामे वाक्यमेवाकृतामतिः ३७ त्रीन्लोकानपि जेष्यामि बाहुवीर्यमुपाश्रि
तः ऐश्वर्यमहं तमेवाहं तस्य कस्यतु वैकृते चतुरो लोकपालांस्तान्नपिष्यामि यमत्तय ३८
कुवेरेणास्वहतां नोक्ता वपि रावणः स्वड्मस्याविपरीतं गृहीतवानपत्नयेत कुवेरप्रावल्यं भाषितं तत्रैव तमणीयं तमाहं पतावन्[illegible]म
यातस्य समर्पितं तत ३६ इति हेतोः पत्नो मदं तरात्मा इतः एवं मयं ज्येष्ठो गुरुर्नहं तव्या इति मन्यते मन्यतेस्म ततो हेतोरिसर्थः पषाम
तिभ्रके त्यत्राह ३७ त्रीनिति पतन्मुहूर्तं तस्य कस्य कस्यतु वैकृते वयप्रसंगइत्यर्थः ३८

नेरवक्र छिन्नं हृतं भक्तयितुमास्तां कृतं वा ... शेषः ३९ ४ इति रा० उ० त्रयोदशः सर्गः १३ अथ दैकवेरजयः ततइति २३ समंत्रिणं मे
होदरादि षण्मं विसहितं ४ नशोकरित्यव हेतुः राज्ञो भ्राते ति कवेरस्य भ्राते त्यर्थः ५६ तस्यैनैर्ऋतराजस्य बलानां संक्षोभः शैलं कैला

एवमुक्त्वा तु लंकेशो हृतं खड्गेन जिह्विवान् द्रोहीभक्तयितं स्लेनरात्मा नांडरात्मनो ३९ ततः कृतसर्व
सर्वोस्थमाहूय रावणः त्रैलोक्यविजयाकांक्षी ययौ यत्र धनेश्वर ४ इत्यार्षे रा० उ० त्रयोदशः सर्गः १३
ततः सचिवैः सार्द्धं षड्भिर्नित्यं बलोद्धतः महोदरप्रहस्ताभ्यां मारीचशुकसारणैः १ धूम्राक्षेण च वीरे
ण नित्यं समरगर्द्धिना वृतः संप्रययौ श्रीमान्क्रोधाल्लोकान्दहन्निव २ पुराणि सनदीः शैलान्वनान्युपव
नानि च अतिक्रम्य मुहूर्तेन कैलासं गिरिमागमत् ३ सन्निविष्टं गिरौ तस्मिन्राक्षसेंद्रं निशाम्य तु यक्षे
भ्युतकृतोत्साहं ड्रात्मानं ममवि... यत्तानशेकुः संस्थातुं प्रमुखे तस्य राक्षसः राज्ञो भ्रातेति विज्ञाय गत्वा
यत्र धनेश्वरः ५ ते गत्वा सर्वमाचख्युर्भ्रातुस्तस्य विकीर्षितं अनुज्ञाता ययुर्हृष्टा युद्धाय धनदेन ते ६ ततो व
लानां संक्षोभो व्यवर्द्धत यथोदधेः तस्यै नैर्ऋतराजस्य शैलं संचालयन्निव ७ ततो युद्धं समभवद्यक्षरा
क्षससंकुलं व्यथिताश्चाभवंस्तत्र सचिवा राक्षसस्य ते ८ सदृष्ट्वा तादृशं सैन्यं दशग्रीवो निशाचराः २
षेनादान्बहून्कृत्वा स क्रोधादभ्यधावत ९ ये तु ते राक्षसेंद्रस्य सचिवा घोरविक्र...

सेवाल... निविवव्यवर्धितउदधेः क्षोभायथा ७ ८ हर्षजसिंहनादात् ९ यरावणसचिवास्ते समेकैकं स...

वा॰
३॰
२९

१ धाराभिः शस्त्रसमूहैः २२ पारावतनकुलितः शत्रुतन्तजनरुधिरपाराशतसमुत्थितः २३ २४
धनमिवाकुलम् ५ पनेआवृतिलितं फ्टिः सिंधकिवाप्यतंयतासैन्यं यातेनारीन्स्य... रिवरावा ... उज्वलैः २५

ततोगदाभिर्मुसलैस्तथासिभिः शक्तितोमरैः रूपाणनोदण्डधार्यविस्तैसैन्यं समाग ... मनिहत्य... भवत्... स्मु
नच्चवध्यमानोरणाननः वर्षद्भिरिवजीमूतैर्धाराभिरिवहन्यत १२ नचकामभयं वेतयत्तथा... स
मादतः मदीयरङ्वाभोदैर्धाराशतसमुत्थितैः १३ समन्तात्सामयुधमकालरुद्रोपमोगदा प्रविवेश
ततः सैन्यंनयन्यसान्त्यमतयं १४ सकत्तमिवविस्तीर्णमुपर्कधनमिवाकुले वातुंनाग्नरिशासीनाप
तसैन्यंददाहतत तेस्नतत्रमहामार्गैर्मुहोरसुकादिभिः अल्पावशेषास्तेपताः क्रुधविवानिवांवृदः
१६ केचित्समाहताभग्नाः पतिताःसमरेक्षितौ आछाद्यदशनैस्तौरदशत्कापिनारणे १७ आता
श्राःपोन्यमालिंगयपुष्टशास्त्रारणाजिरे सीदंतिचततदायत्ताकुलाश्नजलेनह हतानांगच्छतांस्वर्ग
सुप्रत्यमणपायतां प्रतितामविसंचानांबभूवनततरं १९ भग्नांस्तुतान्समालक्ष्यपदेशोस्तमहावला
न्यनाथ्यतोमहावाहुः प्रेषयामासयत्तकान् २० एतस्मिन्नंतरेरामविस्तीर्णवलवाहनः प्रेषितोमगधन
नैस्तैरमात्यैर्पतात्रल्पावशेषाःकृताः १८ भग्नाभग्नमात्राः १७ कुलाइतिलिंगव्यत्ययः १८ घतोनाम्नासंपाधकंटकः २१
...तलेथा...नांपरैर्हतानामग्यानंतरंस्वर्गगच्छतांगत्वातत्रस्थितानांयोग्निस्थितांयद्वंप्रेतमाणानांअविसंचानांचदिविआकाशांतरंस्था

गु॰ व॰ क॰ प्र॰ ... २९

वा॰ उ॰ २५

ममशापात् तस्मात् दर्शनकालकृतान् ३९ निवासार्थं निवेशय पुरमिति शेषः ३९ सूर्यसंकाशैः सूर्यवदुज्ज्वलैः ४० ४२ एवंप्रहस्तवचःश्रु

वरप्रदानसंहृष्टो मान्यमानो महद्धर्मतिः नवेत्ति मम शापाच्च प्रकृतिं दारुणां गतः ३८ तस्माद्गच्छ महाबा
हो कैलासं धरणीधरं निवेशय निवासार्थं त्यज लंकां सहानुगः ३९ तत्र मंदाकिनी रम्या नदीनामुत्तमा
नदी कांचनैः सूर्यसंकाशैः पंकजैः संवृतोदका कुमुदैरुत्पलैश्चैव अन्यैश्चैव सुगंधिभिः तत्र देवाः स
गंधर्वाः साप्सरोरगकिन्नराः ४१ विहारशीलाः सततं रमंते सर्वदाश्रिताः नहि क्षमं त्वयानेन वैरं धनद र
क्षसा जानीषे हि यथानेन लब्धः परमको वरः ४२ एवमुक्त्वा गृहीत्वा तु तद्वचः पितृगौरवात् सदारपुत्रः
सामात्यः सवाहनधनो गतः प्रहस्तस्तु दशग्रीवं गत्वा वचनमब्रवीत् प्रहृष्टात्मा महात्मानं सहामात्यं स
हानुजं शून्या सा नगरी लंका त्यक्त्वैनां धनदो गतः प्रविश्य तां सहास्माभिः स्वधर्मं तत्र पालय ४५ एवमुक्तो
दशग्रीवः प्रहस्तेन महाबलः विवेश नगरीं लंकां भ्रातृभिः सबलानुगैः ४६ धनदेन परित्यक्तां सुविभ
क्तमहापथं आरुरोह स देवारिः स्वर्गं देवाधिपो यथा ४७ स चाभिषिक्तः क्षणदाचरैस्तदा निवेशयामा
स पुरीं दशाननः निकामपूर्णा च बभूव सा पुरी निशाचरैर्नीलबलाहकोपमैः ४८

तिरोतः ४४ सुतस्य [illegible] गतः ततो [illegible] भिः तदसानां प्रविश्य धर्मं प्रतिपालय इति प्रहस्तो [illegible] राजधानीं [illegible] ४५ निकाम [illegible]

शा॰ वि॰ विमले गौरीके लासे पुरंदरस्येव ... अमरावतीमिति पाठे पुष्पकं ... दोभं ... ४९ इति श्रीरा॰ वाल्मी॰ उत्तर॰ ... सर्गः ११ अथ ... स्वलंकृतेर्भ ... पुरंदरः

वा॰ यनेसु ... वाक्यमेव ... शाखाविमलेगिरी ... स्वलंकृतमुज्ञाति ... ततस्ता न

उ॰ स्वविवयथामरावती ४९ अयार्षेरा॰ उ॰ एकादशः सर्गः राक्षसेंद्रोभिषिक्तस्तु भ्रातृभिः ... सहितस्तदा

२५ तःप्रदानं राक्षसाभगिन्याः समचिंतयत् १ ददौ तां कालकेयाय दानवेंद्राय राक्षसीं ... स्वसारं शूर्पणखां नाम ...

तः प्रदानं राक्षसाभगिन्याः समचिंतयत् १ ददौ तां कालकेयाय दानवेंद्राय राक्षसः तथा पश्यन्तस्तां नाम मयेनाम ... त

मविद्युज्जिह्वाय ... तमः २ अथ दत्त्वा स्वयं रक्षो मृगयामटते स्म तत् तत्रापश्यत्ततो राम मयं नाम दितेः सुतं ३ कन्यासहायं तं दृष्ट्वा दशग्रीवो निशाचरः अपृच्छत्को भवानेको निर्मनुष्यमृगे वने ४ अनया मृगशावाक्ष्या कि‌मर्थं सह तिष्ठसि मयस्तदाब्रवीद्राम पृच्छंतं तं निशाचरं ५ श्रूयतां सर्वमाख्यास्ये यथावृत्तमिदं तव

हेमानामाप्सरास्तत्र श्रुतपूर्वा यदि त्वया ६ दैवतैर्मम सा दत्ता पौलोमीव शतक्रतोः तस्यां सक्तमना

स्तस्यां दश वर्षशतान्यहं ७ सा च दैवतकार्येण गता वर्षाणि त्रयोदश सा समागता वर्षं चतुर्दशं चैव ततो हेममयं पुरं ८

वज्रवैडूर्यचित्रं च मायया निर्मितं मम तत्राहमवसं दीनस्तया हीनः सुदुःखितः ९

हेमेंदरुति १२ रामेति संबुद्धिः ३० गता देवलोकमिति शेषः ततस्त्रयोदश समाः वर्षाणि गतागतानि चतुर्दशं च तदिदं ह दि तस्यागतमित्युत्कर्षः २५

हेममयं पुरं ८ मायया विविचित्रनिर्माणशक्त्या निर्मितम् ९

तस्याः कुक्षौ हेमाया गर्भे रत्नार्थः १० मार्गितं प्राप्तोस्मि मानकांक्षिणां अभिमाननिवर्तकत्वात् ११ अस्या हेमायां १२ मायावीत्यनामकः
१३ । १४ पौलस्त्यतनयरत्नक्रमेणार्थस्पष्टमाह मुनेरिति यो मुनिर्विश्रवा ब्रह्मणः प्रतीयापर्यं तस्य भगवतो विश्रवसो द्रूतनयरत्नार्थः १५

तस्मात्सा दुहितरं गृहीत्वा वनमागतः इयं मम आत्मजो राजन् तस्याः कुक्षौ विवर्धिता १० भर्तारमनया
सार्धं मया प्राप्तोस्मि मार्गितं कन्यापितृत्वं दुःखं हि सर्वेषां मानकांक्षिणां कन्या हि देहे कालेनितं मे सपापे
[illegible] तिष्ठति पुत्रद्वयं ममाप्यस्या भार्यायां संबभूवतुः १२ मायावी प्रथमस्तावत् दुन्दुभिस्तदनंतरः एवं
[illegible] पृष्टस्ततः त्वामिदानीं कथं तात तज्जानीयां को भवानिति एवमुक्ते तत [illegible]
[illegible] समाख्याते यायात [illegible] मुनेर्विश्रवसः [illegible] ब्राह्मणो
नीतमिदमब्रवीत् १४ अहं पौलस्त्यतनयो दशग्रीवश्च नामतः महर्षेस्तनयं ज्ञात्वा मयो दानवपुंगवः १६ दानवेंद्र तत
भवत् १५ एवमुक्तस्तदा रामं राक्षसेंद्रेण दानवः [illegible] पितामहसुता तदा प्रदत्तं [illegible] इदं वचः १७
स्मैरोचयामास तत्रैव १८ करेण [illegible] मिसेवतराम
इयं मम आत्मजा राजन् हेमयाप्सरसा धृता कन्या मंदोदरी नाम पत्न्यर्थं प्रति [illegible] १९ [illegible]
दशग्रीवोभ्यभाषत प्रज्वाल्य तत्रैव वाग्निमकरोत्पाणिसंग्रहं २० [illegible]
[illegible] महाकाल [illegible] १९ २० [illegible]
[illegible] तस्मै दानवेंद्रो [illegible] महाकाल [illegible]

व

ततो नाज्ञातशापाभिशंकः दारुणप्रकृतिभिर्विरुक्तितीति श्रुतशापश्रवणं तस्मार्थे ते वदे तु तात यह स ... प्रकृति

वा॰ तन्मां निगृह्य बलाद्विगृह्णीष्यतीति क्रमेण ... कुलप्रसूतत्वज्ञानेन ... लब्धं ... नेतिशेषः वदनाद्देवानुकूलानिः ... तवा॰ ३

उ॰ सदित्तस्य मयो वाम शापाभिदर्क्षितपोधनात् विदित्वा तेन सा दत्ता तस्य पैतामहं कुले ... चात स्य शक्तिं

२६ चपरदेशेपरमाद्भुतं परेणतपसालब्धां जघ्निवांल्लक्ष्मणं यया २१ एवं स कृत्वा दारान्वै लंकायाः पार्थिवः प्रभुः

गत्वा तु नगरीं भार्ये भ्रातृभ्यां समुपाहरत् २२ वैरोचनस्य दौहित्रीं वज्रज्वालेति नामतः तां भार्यां कुंभकर्ण

रावणः समकल्पयत् २३ गंधर्वराजस्य सुतां शैलूषस्य महात्मनः सरमानाम धर्मज्ञां लेभे भार्यां विभीषणः २४

तीरे तु सरसो वै तु संजज्ञे मानसस्य हि सरस्तदा मानसं तु ववृधे जलदागमे २५ माता तु तस्याः कन्यायाः स्नेहा

दाक्रंदितं वचः सरो मा वर्धतेत्युक्तं ततः सा सरमाभवत् २६ एवं ते कृतदारा वै रेमिरे तत्र राक्षसाः स्वां स्वां भार्या

मुपादाय गंधर्वा इव नंदने २७ ततो मंदोदरी पुत्रं मेघनादमजीजनत् स एष इंद्रजिन्नाम युष्माभिरभिधीयते २८

जातमात्रेण हि पुरा तेन रावणसूनुना रुदता सुमहान्मुक्तो नादो जलधरोपमः २९

इत्यादयदिति पाठांतरं २४ सरमापा

विभीषणपत्न्या वा ... निर्वक्ति तीरेति तिनतदा स्यामानस सरस्तीरस्युत्पत्तिकाले मानसं सरो जलदागमनिमित्तं तत्तच्छिषुपर्यंतं ववृधे २५ ततो भीता

पाः कन्यायाः आक्रंदितं श्रुत्वा तस्या मात्रा कन्यास्नेहे सरो मा वर्धतेत्युक्तं ततः सा कन्या सरमाभवत् एषोदरादिमात्सायुः २६ २८ जलधरोपमः जलधरना रा॰ उ॰ २६

अचिंतयत देवीमिति शेषः ४०-४१ अस्मास्वेदेवतेप्सितादेवानामिष्टा वाग्भव याचतः कुंभकर्णास्यवदनाद्देवानुकूलानिःसरेत्यर्थः ४२
अथाब्रवीत्सरस्वतीप्रवेशानंतरमित्यर्थः ४३ तद्वाक्यं वचनवाक्यं ४४ एवमिति अत्र षण्मासादर्वाक् जागरणं नेति नियमः तदुदितं क्रम

एवमुक्तः सुरैर्ब्रह्माचिंतयत्पद्मसंभवः चिंतिता चोपतस्थेऽस्य पार्श्वे देवी सरस्वती ४० प्रांजलिः सतु पा
र्श्वस्था प्राह वाक्यं सरस्वती इयमस्म्यागता देव किं कार्यं करवाण्यहं ४१ प्रजापतिस्तु तां प्राप्तां प्राह वाक्यं
सरस्वतीं वाणि त्वं राक्षसेंद्रस्य भव वाग्देवतेप्सिता तथेत्युक्त्वा प्रविष्टा सा प्रजापतिरथाब्रवीत् कुंभक
र्ण महाबाहो वरं वरय यो मतः कुंभकर्णस्तु तद्वाक्यं श्रुत्वा वचनमब्रवीत् स्वप्तुं वर्षाण्यनेकानि देवदेव म
मेप्सितं ४४ एवमस्त्विति तं चोक्त्वा प्रायाद्ब्रह्मा सुरैः समं देवी सरस्वती चैव राक्षसं तं जहौ पुनः ब्रह्मणा
सह देवेषु गतेषु च नभस्थलं विमुक्तोऽसौ सरस्वत्या स्वां संज्ञां च ततो गतः ४८ कुंभकर्णस्तु दुष्टात्मा चिं
तयामास दुःखितः ईदृशं किमिदं वाक्यं ममाद्य वदनाच्च्युतं ४९ अहं व्यामोहितो देवैरिति मन्ये तदागतैः
५० एवं लब्धवराः सर्वे भ्रातरो दीप्ततेजसः श्लेष्मातकवनं गत्वा तत्र ते न्यवसन्सुखं ५१ इत्यार्षे रा० उत्तरकांडे दशमः सर्गः १०

पितिद्रातुं भवतीत्येनेति वरस्वरूपं बोध्यं ४५-४७ तथैव षण्मासान्स्वपितीति हृदयं विभीषणोक्ता वर्षाण्यनेकानीति कुंभकर्णोक्त्या च न हृदयं कस्यचि
दपि ४४ स्वां संज्ञां यथापूर्वबुद्धिं गतः प्राप्तः ४६ ४७ श्लेष्मातकवनं तन्नाम्ना पुरं पितामहोपवनं वा ४८ इति रा० उ० दशमः सर्गः १०

अथ पञ्चदशमे [illegible] रावणस्य लङ्काप्रवेशः सुमालीति १ तस्य सचिवाः सुमालिनः सचिवाः २ ४ यत्कृते यद्धिताय [illegible] निमित्तं ततः [illegible]

वा॰ उ॰ २३ सुमाली वरलब्धांस्तु ज्ञात्वा चैतान्निशाचरान् उदतिष्ठद्भयं त्यक्त्वा सानुगः स रसातलात् १ मारीचश्च प्रह-
स्तश्च विरूपाक्षो महोदरः उदतिष्ठन्सुसंरब्धाः सचिवास्तस्य रक्षसः २ सुमाली सचिवैः सार्धं वृतो राक्ष-
सपुंगवैः अभिगम्य दशग्रीवं परिष्वज्येदमब्रवीत् ३ दिष्ट्या ते वत्स संप्राप्तश्चिन्तितोयं मनोरथः यस्त्वं त्रि-
भुवनश्रेष्ठाल्लब्धवान्वरमुत्तमम् यत्कृते च वयं लङ्कां त्यक्त्वा याता रसातलं तद्गतं नो महाबाहो महद्विष्णुकृ-
तं भयं ५ असकृत्तद्भयाद्भग्नाः परित्यज्य स्वमालयं विद्रुताः सहिताः सर्वे प्रविष्टाः स्म रसातलं ६ अस्मदी-
या च लङ्केयं नगरी राक्षसोषिता निवेशिता तव भ्रात्रा धनाध्यक्षेण धीमता ७ यदि नामात्र शक्यं स्यात्साम्ना
दानेन वानघ तरसा वा महाबाहो प्रत्यानेतुं कृतं भवेत् त्वं च लङ्केश्वरस्तात भविष्यसि न संशयः ८ त्वया
राक्षसवंशोयं निमग्नोपि समुद्धृतः सर्वेषां नः प्रभुश्चैव भविष्यसि महाबल ९ अथाब्रवीद्दशग्रीवो माता-
महमुपस्थितं वित्तेशो गुरुरस्माकं नार्हसे वक्तुमीदृशं १० साम्नापि राक्षसेन्द्रेण प्रत्याख्यातो गरीयसा
किंचिन्नाह तदा रक्षो ज्ञात्वा तस्य चिकीर्षितं ११ कस्यचित्त्वथ कालस्य वसन्तं रावणं ततः प्रहस्तः प्रश्रितं वा-

क्यं गतं ५ ६ निवेशिता अधिष्ठिता ७ साम्नादिना लङ्कां प्रत्यानेतुं यदि नाम शक्यं स्यात्तदा नः कार्यं कृतं भवेत् ८ ९ नार्हसे ज्येष्ठनिरसनं वक्तुं नार्हसि

२३

१२ अदितिर्दितिर्भिन्नोदरसुगिन्यौतेसहितेदिते परस्परानुरक्तेभूत्वाकश्यपस्यभार्येबभूवतुमितिशेषः १४ १५ तेदेवाःपरमभर्विसवोःभवनसप्तंदिस

दशग्रीवमहाबाहोनारदेसेवकमीदृशं सोभ्रातृनास्तिशूराणांशृणुचेदंवचोमम १३ अदितिश्चदितिश्चैव

भगिन्यौसहितेहिते भार्येपरमरूपिण्यौकश्यपस्यप्रजापतेः १४ अदितिर्जनयामासदेवांस्त्रिभुवनेश्व

रान् दितिस्त्वजनयद्दैत्यान्कश्यपस्यात्मसम्भवान् दैत्यानांकिलधर्मज्ञपुरीयंसवनार्णवा सपर्वतामही

वीरतेसंवन्प्रभविष्णवः १६ निहत्यतांस्तुसमरेविष्णुनाप्रभविष्णुना देवानांवशमानीतं त्रैलोक्यमिद

मव्ययं १७ नैतदेकोभवानेवंकरिष्यतिविपर्ययं सुरासुरैराचरितंतत्कुरुष्वेवचोमम १८ एवमुक्तोदशग्री

वःप्रहृष्टेनांतरात्मना चिंतयित्वामुहूर्तंवैबाढमित्येवसोब्रवीत् १९ सतुतेनैवहर्षेणतस्मिन्नहनिवी

र्यवान् वनंगतोदशग्रीवःसहतैःक्षणदाचरैः २० त्रिकूटस्थःसतदासौदशग्रीवोनिशाचरः प्रेषयामास

दौत्येनप्रहस्तंवाक्यकोविदः प्रहस्तशीघ्रंगच्छत्वंब्रूहिनैर्ऋतपुंगवः वचसाममवित्तेशंसामपूर्वमिदं

वचः इयंलंकापुरीराजन्राक्षसानांमहात्मनां त्वयानिवेशितासौम्यनैतद्युक्तंतवानघ २२ तद्भवान्यदिनो

ह्यद्यदद्यादतुलविक्रम कृताभवेन्ममप्रीतिर्धर्मश्चैवानुपालितः सतुगत्वापुरींसिक्तांधनदेनसुपालितां

नानादैवान्वितं १८ १९ विपर्ययंघातद्रोहरूपं १८ तस्मिन्नहनिप्रहस्तोपदेशदिनप १२ वनंलंकासमीपवनं गत्वा तत्र स्थित्वा प्रहस्तंदौत्येन

प्रवर्षामास २१ २२ लंकानिवेशिता पिष्टितां यदि भवा

न्नोद्यात्तदाहं मम प्रीतिः कृता भवेत् २४

२५ दशाननो यद्ब्रवीतितद्वचनं मम सर्वत्रा...रिक्तिशेषः २६ २७ तेनोक्तिपेन सुष्ठुं ... तत्र भुक्तातेन ... सांप्रतं दीयतां सोयं ... ताप्यते ...

वा. ३. २४

अब्रवीत्परमोदारं विदितयानुचिंदकः प्रेषितोहं नव भ्रात्रा दशग्रीवेण सुव्रत २५ त्वत्समीपं महाबाहो सर्व
शास्त्रभृतांवर वचनं मम वित्तेश यद्ब्रवीति दशानन २६ इयं किल पुरी रम्या सुमालिप्रमुखैः पुरा भुक्तपू
र्वा विशालाक्ष राक्षसैर्भीमविक्रमैः २७ तेन विज्ञाप्यते सोयं सांप्रतं विश्रवात्मज तदेषा दीयतां तात याच
तस्तस्य सामतः २८ प्रहस्तादथ विश्रुत्य सर्वो वैश्रवणो वचः प्रत्युवाच प्रहस्तं तं धनदो वाक्यविदांवरः २९ द
त्ता ममेयं पित्रा तु लंका शून्या निशाचरैः निवेशिता च मे रक्षो दानमानादिभिर्गुणैः ३० ब्रूहि गच्छ दशग्रीवं
पुरं राज्यं च यन्मम तवाप्येतन्महाबाहो भुंक्ष्व राज्यमकंटकं ३१ अविभक्तं त्वया सार्धं राज्यं यच्चापि मे वसु प
वमुक्त्वा धनाध्यक्षो जगाम पितुरन्तिकं ३२ अभिवाद्य गुरुं प्राह रावणस्य यदीप्सितं एष तात दशग्रीवो द
तं प्रेषितवान्मम दीयतां नगरी लंका पूर्वं रक्षोगणोषिता मया त्वत्र यदनुष्ठेयं तन्ममाचक्ष्व सुव्रत ३४ ब्र
ह्मर्षिस्त्वेवमुक्तोसौ विश्रवा मुनिपुंगवः प्रांजलिं धनदं प्राह शृणु पुत्र वचो मम ३५ दशग्रीवो महाबाहु
रुक्तवान्मम सन्निधौ मया निर्भर्त्सितश्चासीद्बहुशोक्तः सुदुर्मतिः ३६ स क्रोधेन मया चोक्तो ध्वंसस्वेति पुनः पुनः

मम राज्यं वसु च त्वया विभक्तं मम स्त्विति शेषः पर्वं त्वदीयमपि मये ३२ ३५ बहुशोक्तसंधिरार्थः ३६ श्रेयस्करं धर्मयुक्तं धर्मन्यायमर्यादां ज्यायसे ... ३७

36

३

तपसे तपोर्थं धृतमानसः निश्चितांतःकरणः ५६ इति कृत्वा इति बुद्धिं कृत्वा अध्यवसायं तथा निश्चित्य च ५७ इति रा॰ उ॰ नवमः सर्गः ९
भ्रातरो रावणकुंभकर्णविभीषणाः १ तांस्तान्धर्मविधीन्धर्मानुष्ठानि २ संक्षेपेण कुंभपंचयति कुंभकर्ण इत्यादि वक्ष्यमिः सूर्यपंच

सत्यं ते प्रतिजानामि भ्रातस्तस्यापि कोपि वा भविष्यास्योजसा चैव संताप्यस्य न हन्तृतं ५५ ततः क्रोधे
न तेनैव दशग्रीवः सहानुजः चिकीर्षुर्दुष्करं कर्म तपसे धृतमानसः ५६ प्राप्स्यामि तपसा काममिति
कृत्वाध्यवस्य च आगच्छदात्मसिध्यर्थं गोकर्णस्याश्रमं शुभं ५७ स रावणः सहानुजस्तदा तपश्च
चार तं लमुग्रविक्रमः अतोषयच्चापि पितामहं विभुं ददौ स तुष्टश्च वरान्जयावहान् ५८ इत्यार्षे रा॰ उ॰
नवमः सर्गः ९ अथाब्रवीन्मुनिं रामः कथं ते भ्रातरो वने कीदृशं तु तदा ब्रह्मंस्तपस्तेपुर्महाबलाः अ
गस्त्यस्त्वब्रवीत्तत्र रामं सुप्रीतमानसं तांस्तान्धर्मविधींस्तत्र भ्रातरस्ते समाविशन् २ कुंभकर्णस्ततो
यत्तो नित्यं धर्मपथे स्थितः तताप ग्रीष्मकाले तु पंचाग्नीन्परितः स्थितः ३ मेघांबुसिक्तो वर्षासु वीरासनम
सेवत नित्यं च शिशिरे काले जलमध्यप्रतिश्रयः ४ एवं वर्षसहस्राणि दश तस्यापचक्रमुः धर्मे प्रयत
मानस्य सत्पथे निष्ठितस्य च ५

मे दिति पाठे सूर्यः पंच सोयेषां तैर्वाक्तिभिस्तथ ... र्थः पंचाग्नीन्परितः स्थित इति पाठेपि सूर्यपंचसहि
तापव पंचा ... ३ ... सो रूप ... द्दति ... जलांप्रतिष्ठाया स्थितिर्वीरासनं जलमध्यं प्रति श्रयः ... चासौ यस्य सः ४ ५ ६ ७

वा॰
उ॰
२१

सूर्यानुवर्ती ... ऊर्ध्वशिरोबाहुः स्थितः ... स्वर्गमगमत्‌ देवगणा नंदनवने ... दर्शितः ... कुम्भकर्ण ...

विभीषणस्तु धर्मात्मा नित्यं धर्मपरः शुचिः पंचवर्षसहस्राणि पादेकेन तस्थिवान्‌ ६ समाप्ते नियमे त
स्यानन्तरमप्सरोगणाः ननृतुश्च अवर्षंचितश्चुत्रुवुश्चापि देवताः ७ पंचवर्षसहस्राणि सूर्यं चैवान्ववर्तत
तस्थौचोर्धशिरोबाहुः स्वाध्यायेधृतमानसः ८ एवंविभीषणस्यापि स्वर्गस्थस्येवनंदने दशवर्षसहस्रा
णि गतानि नियतात्मनः ९ दशवर्षसहस्रं तु निराहारो दशाननः पूर्णेवर्षसहस्रेतु शिरश्चाग्नौ जुहाव सः १०
एवंवर्षसहस्राणि नव तस्यातिचक्रमुः शिरांसि नव चाप्यस्य प्रविष्टानि हुताशनं ११ अथ वर्षसहस्रे तु द
शमे दशमे शिरः छेत्तुकामे दशग्रीवे प्राप्तस्तत्र पितामहः १२ पितामहस्तु सुप्रीतः सार्धं देवैरुपस्थितः त
वतावद्दशग्रीवः प्रीतोस्मीत्यभ्यभाषत शीघ्रं वरय धर्मज्ञ वरो यस्तेभिकांक्षितः कं ते कामं करोम्यद्य न वृथा
ते परिश्रमः १४ अथाब्रवीद्दशग्रीवः प्रहृष्टेनान्तरात्मना प्रणम्य शिरसा देवं हर्षगद्गदया गिरा १५ भगवन्प्रा
णिनां नित्यं नान्यत्र मरणाद्भयं नास्ति मृत्युसमः शत्रुरमरत्वमहं वृणे १६ एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा दशग्रीवमुवाच
ह नास्ति सर्वामरत्वं ते वरमन्यं वृणीष्व मे एवमुक्ते तदा राम ब्रह्मणा लोककर्तृणा दशग्रीव उवाचेदं कृताञ्जलिरग्र
तः १८ सुपर्णनागयक्षाणां दैत्यदानवरक्षसां अवध्योहं प्रजाध्यक्ष देवतानां च शाश्वत नहि चिंता ममान्येषु प्रा

38

वी:
३:
२४

२२ भूयोन्यः सुभो वरो दीयतेतच्छृणु २३ अमरत्वं च पितरास्मि इत्युक्तं तमेवाहं छेदतः इति
णं भविष्यति २४ २८ हे भगवन् लोकगुरुः उत्पत्तिस्त्वं पितामह तात अमरत्वं प्रीतः पते नैवाहं कृतकृत्योस्मि सर्वगुणैः पुरुषार्थैः मनसा यद्यद्येप्सितं रूपं तत्तच्छेदतस्तं मात्रे
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा दशशीर्षेण रक्षसा उवाच वचनं देवः सह देवैः पितामहः २१ भविष्यत्येवमेतत्ते व
चो यत्त्वमुक्तं गव एवमुक्त्वा तु तं रामः दशग्रीवं पितामहः २३ श्रृणु चापि वरो भूयः प्रीतस्येह शुभोम
म कृतानि यानि शीर्षाणि पूर्वं मग्नौ त्वयानघ २३ पुनस्तानि भविष्यन्ति तथैव तव राक्षस (कृतानि
यानि शीर्षाणि पूर्वं मग्नौ) वितराम्यहं ते सौम्य वरं चान्यं दुरासदं छंदतस्तव रूपं च मनसा यद्यदेप्सितं प
एवं पितामहोक्तस्य दशग्रीवस्य रक्षसः अग्नौ कृतानि शीर्षाणि पुनस्तान्युत्थितानि वै एवमुक्त्वा तु तं रा
मदशग्रीवं पितामहः ३१ विभीषणं तथा वत्स धर्मे संहितबुद्धिना परितुष्टोस्मि धर्मात्मन् वरं वरय सुव्रत
विभीषणस्तु धर्मात्मा वचनं प्राह साञ्जलिः २८ वृतः सर्वगुणैर्नित्यं चन्द्रमा रश्मिभिर्यथा भगवन् कृतकृ
त्योहं यन्मे लोकगुरुः स्वयं २९ प्रीतेन यदि दातव्यो वरो मे शृणु सुव्रत परमापद्गतस्यापि धर्मे मम मतिर्भवेत्
प्रीते रे वं सर्वगुरुः पार्थसाधनता त ३ अथापि यदि सन्नेव तत्पाव शंकश्चिद्भेदानष्ठ तद्दातं वरं श्रेष्ठं परमापद्गतस्यापि सात्विकं वद राव
परमापद्गतस्यापि मम धर्मे न रावणो मतिर्भवेत् रामो विग्रहवान्धर्मः ३० उक्तरेव धर्म पदेन नाराय णः अन्न तासासमवतु ... तेन

वा॰ ३॰ २२

अशिशिलितं सं भूपदेशो विभाषी मर्थः ब्रह्मास्त्रब्रह्मविद्याप्रतद्दरणामशौच ब्रह्मविद्यासिद्धिं प्रति वंध कमिति ज्ञाय धेतत्ताभायतत्वेहं च्छी तदपाल
येयं ३१ परमोदारः परमोदारः ईदृशाः पवरस्य परमकातंतय मेवाह नहीति ३३ राक्षसयोनौ जातस्यापि यितापमेघ बुद्धिर्न जायते ततः प्रातिदे पम

अशिक्षितं च ब्रह्मास्त्रं भगवन्नीति भातु मे यायामे जायते बुद्धिर्यैर्युते धर्म मे पुरा मायामे व महर्षिणा तं
तं च मंच पालये ३१ एवमेव परमोदारः वरः परमकोमलः नीहिंसकैरभिरक्षानां लोके किंचन दुर्लभः ३२ ए
नः प्रजापतिः प्रीतो विभीषणमुवाच ह धर्मिष्ठत्वं यथा वत्स तथा चैतद्भविष्यति ३३ यस्माद्राक्षसयोनौ ते
जातस्यामित्रनाशन नाधर्मे जायते बुद्धिरमरत्वं ददामि ते इत्युक्त्वा कुंभकर्णाय वरं दातुमवस्थितं प्रजाप
तिं सुराः सर्वे वाक्यं प्रांजलयोऽब्रुवन् ३४ न तावत्कुंभकर्णाय प्रदातव्यो वरस्त्वया जानीषे हि यथा लोकां
स्त्रासयत्येष दुर्मतिः ३५ नंदनेऽप्सरसः सप्त महेंद्रानुचरा दश अनेन भक्षिता ब्रह्मन् ऋषयो मानुषास्तथा ३६
अलब्धवरपूर्वेण यत्कृतं राक्षसेन तु यद्येष वरलब्धः स्याद्भक्षयेद्भुवनत्रयं ३७ वरव्याजेन मोहोऽस्मै दीय
तामभितप्रभ लोकानां स्वस्ति चैवं स्याद्भवेदस्य च संमतिः ३८

एवं ददामि प्रवर प्रार्थितममरत्वं ब्रह्मणः सकाशा
दुर्मवलाल्लब्धं विभीषणेनेति निष्कामतया देवोपासनं सर्वार्थसाधनमिति बोध्यं ३४ ३५ एष दुर्मतिरिति त्रीन् लोकान् त्रासयतीत्यन्वीषे ३६
तदेव दर्शयति नंदनेति ३७ ३८ मोहोऽस्मानं एवं मोहदानेनैव लोकानां स्वस्ति स्यात् अस्य संमतिः समाननं च स्यात् ३९ ॥ २२

५०

वा॰ सं॰ गरुडानां पतिः [illegible] शानेन गरुडे [illegible] कश्च येतावणे मार्कंडेयपुराणे कसाक्षिद्वाजो [illegible] वर्षशानां [illegible] कृष्णे दमम्न [illegible] केन गरुडे पति

उ॰ आप्य यमने [illegible] तरेति पुराणप [illegible] कृष्णा ३८ ३९ मालिनागरुडेन मालिना उन्नत्य पुरा स्कंधे गरुडेन देवे परं [illegible] स्मन्वयः ४० हरिद्

४

गरुडस्य गरुडेशाममीशानमिव चांतकः ललाटदेशे भास्वद्भिर्घोरैर्ददे यथाचले ३८ गरुडस्याभिहतस्ते

न मालिना गरुडो भृशं रणाग्रमरासृग्वदे कृतवान्वेदनातुरः ३९ यत्तद्विष्णुस्ते दैवे मालिना गरुडेन वै

उद्यतिष्ठन्महाबाहो रक्तमथ प्रपि नर्दता ४० रक्तसारवती [illegible] हरिर्यथानुजः तिर्यगास्थाय संक्रुद्धः

पक्षीशो भगवान्हरिः ४१ एवमुक्त्वोत्ससर्ज मालेश्चक्रं जिघांसया तत्सूर्यमंडलाभासं स्वभासा भासयन्

नभः ४२ कालचक्रनिभं चक्रं मालेः शीर्षमपातयत् तच्छिरो राक्षसेंद्रस्य चक्रोत्कृत्तं विभीषणं ४३ प

पात रुधिरोद्गारि पुरा राहुशिरो यथा ततः सुरैः संप्रहृष्टैः सर्वप्राणसमीरितः सिंहनादरवो मुक्तः सा

धु देवेति वादिभिः ४४ मालिनं निहतं दृष्ट्वा सुमाली माल्यवानपि सबलौ शोकसंतप्तौ लंकामेव

प्रधावितौ ४५ गरुडस्तु समाश्वस्तः संनिवृत्य यथापुरा राक्षसान्द्रावयामास पक्षवातेन कोपितः ४६

रणनत्रः तिर्यगिति विमुखे पक्षीशे तिर्यग्वलितग्रीवमास्थाय स्थित्वा ४१ मालेर्जिघांसया चक्रमुत्ससर्ज कालचक्रनिभं दिनमासा

दिरूपेण परिवर्तमानकालचक्रसदृशं तेनाप्रतिघातत्वमुक्तं ४२ ४३ सर्वप्राणसमीरितः सर्ववलेन प्रवर्तितः ४४ ४६ श्री

श्रीरामायैवनमोनमः ॥ ९६

व
उ

२६ ३० लंबाभरणं लंबमानमाभरणं उत्क्षिप्य विमुच्य द्विपः करमिव शुंडादंडमिव २९ यंतुशिरश्छेदे नतत्स्यास्थानष्टसारथित्वादनवस्थित

सततं छादयामास निहारमिव भास्करः राक्षसाः सत्वसंपन्नाः पुनर्धैर्यं समादधुः २६ अथ सोभ्यपत
द्रोषाद्राक्षसो बलदर्पितः महानादं प्रकुर्वाणो राक्षसान्जीवयन्निव २७ उत्क्षिप्य लंबाभरणं धुन्वन्क
रमिव द्विपः ररास रक्षसो हर्षात्सतडित्तोयदो यथा २८ सुमालेर्नर्दतस्तस्य शिरो ज्वलितकुंडलं चिच्छे
द यंतुरश्वाश्च भ्रांतास्तस्य तु रक्षसः २९ तैरश्वैर्भ्राम्यते भ्रांतैः सुमाली राक्षसेश्वरः इंद्रियाश्वैः परिभ्रांतै
र्धृतिहीनो यथा नरः ३० ततो विष्णुं महाबाहुं प्रपतंतं रणाजिरे हृते सुमालेरश्वैश्च रथे विष्णुरथं प्रति ३१
माली चाभ्यद्रवद्युक्तः प्रगृह्य सशरासनं मालेर्धनुश्च्युता बाणाः कार्तस्वरविभूषिताः विविशुर्हरिमा
साद्य क्रौंचं पत्ररथा इव अर्द्यमानः शरैः सोथ मालिमुक्तैः सहस्रशः चुक्षुभे न रणे विष्णुर्जितेंद्रिय इवाधि
भिः अथ मौर्वीस्वनं कृत्वा भगवान्भूतभावनः मालिनं प्रति बाणौघान्ससर्जासिगदाधरः ३४ ते मा
लिदेहमासाद्य वज्रविद्युत्प्रभाः शराः पिबंति रुधिरं तस्य नागा इव सुधारसं ३५ मालिनं विमुखं कृत्वा शंख
चक्रगदाधरः मालिमौलिं ध्वजं चापं वाजिनश्चाप्यपातयत् ३६ विरथस्तु गदां गृह्य माली नक्तंचरोत्त
मः आपुप्लुवे गदापाणिर्गिर्यग्रादिव केसरी ३७

गतिकाश्चासंनिवेषः २९ भ्राम्यति भ्रांतैस्स ३० सुमालेः रथेश्वैः हृतैरतस्त
तोपकृष्य मालिस ... रथाद्वस्त्रत्वा ... रथप्रतिपत्तुः प्रगृह्य मुक्तोभ्यद्रवत् ३१ क्रौंच क्रौंचादि पत्ररथाः पक्षिणः ३२ ... नागा ... ३५ मौलिः

वा॰ रा॰ उ॰ ४

वनानि स्तनित्नवः गैरिकधाराः गैरिकप्रस्रवणिस्यात् १७ रवांश्चापि अपि नामाणि [illegible] बोविमूर्वोदिताः १८ पितोयस्तान् [illegible] प्रतान्
कंपितान् १७ १८ विनिर्मुक्ताः [illegible] मुक्ताः शराश्चासनिनिहरयग्योजं अथनारायणोरितानारायणत्याणस्मरषवे निर्धावंतिमह

ब्रह्मानिपणाद्भ्योविसृजकृतानिदि असकृत्तरंतिमुराभिः सुग्राणाधरवाचलः १७ शाखराजरवश्चापि
शार्ङ्गचापवरलस्या राक्षसानारवाश्चापि ग्रसतेदेत्यवारणः मूर्ति दिवकराचोरावायचारवसागरात् प
र्वतादिवनागेंद्राधाराधाराचक्षचोद्धतान् १८ तथाशार्ङ्गविनिर्मुक्ताः शरानारायणोरितान् निर्धावंतीषवस्त
त्र्णशतशोऽथसहस्रशः १९ शरभेणयथासिंहाः सिंहेनद्विरदोयथा द्विरदेनयथाव्याघ्रा व्याघ्रेणद्वीपि
नोयथा २० द्वीपिनेवयथाश्वानः श्वुनामार्जारकायथा मार्जारेणयथासर्पाः सर्पेणचयथाखवः २१ तथा
तेराक्षसाः सर्वेविष्णुनाप्रभविष्णुना द्रवंतिद्राविताश्चान्येशायिताश्चमहीतले २२ राक्षसानांसहस्राणि
निहत्यमधुसूदनः वारिजंपूरयामासतोयदंसुरराडिव नारायणशरत्रस्तंशंखनादसुविक्लवं ययौलंका
मभिमुखंप्रभग्नंराक्षसंबलं २४ प्रभग्नेराक्षसबलेनारायणशराहते सुमालीशरवर्षेणनिववाररणे हरिं
१९ तेषांशिरोधरान्धरान्छरध्वजान्धनूंषिच रथान्पताकास्तूणीरान्विच्छेदसहरिः शरैः ७ ३ र २

स्रशः शतशः १९ २० द्वीपीतरक्षुव्याघ्राः आखवोमूषकाः २१ महीतलेशायिताः अनुद्रुत्येतिशेषः २२ २३ राक्षसरक्षः संबंधि २४ निववारवारयामास २५

ॐ ४

वा०
उ०
१४

वज्रानिलमनोजवः वज्रसाराश्चानिलमनोजवाश्च जवो वेगो येषां ते विपर्यये प्रलयकाले लोका यथा यथार्थं विविशुरिति तद्वत् ४ स्यंदनादिभिः सह अश्वैरपि

तथा रक्षोधनुर्मुक्ता वज्रानिलमनोजवाः हरिं विविशुरतिस्म शरा लोका इव विपर्यये ४ स्यंदनैः स्यंदनगताः
गजैश्च गजमूर्धगाः अश्वारोहास्तथाश्वैश्च पादाताश्च पदे स्थिताः ५ राक्षसेन्द्रा गिरिनिभाः शरैः शक्त्यृष्टि
तोमरैः निरुच्छ्वासं हरिं चक्रुः प्राणायामाद्द्विजं यथा ६ निशाचरैस्ताड्यमानो मीनैरिव महोदधिः शार्ङ्ग
मायम्य दुर्धर्षो राक्षसेभ्योऽसृजच्छरान् ७ शरैः पूर्णायतोत्सृष्टैर्वज्रकल्पैर्मनोजवैः चिच्छेद विष्णुर्निशि
तैः शतैः शतशोऽथ सहस्रशः विद्राव्य शरवर्षेण वर्षं वायुरिवोत्थितं पांचजन्यं महाशंखं प्रदध्मौ पुरुषोत्तमः
सोऽंबुजो हरिणा ध्मातः सर्वप्राणेन शंखराट् ररास भीमं निर्ह्रादं त्रैलोक्यं व्यथयन्निव ९ शंखराजरवः
सोऽथ त्रासयामास राक्षसान् मृगराज इवारण्ये समदानिव कुंजरान् १० न शेकुरश्वाः संस्थातुं विमदाः कुं
जराभवन् स्यंदनेभ्यश्च्युता वीराः शंखरावितदुर्बलाः ११ शार्ङ्गचापविनिर्मुक्ता वज्रतुल्याननाः शराः
विदार्य तानि रक्षांसि सुपुंखा विविशुः क्षितिं १२ भिद्यमानाः शरैः संख्ये नारायणकरच्युतैः निपेतू
राक्षसा भूमौ शैला वज्रहता इव १३

ताडिताः ५ हरिं निरुच्छ्वासं चक्रुः ६ पूर्णायतोत्सृष्टैः वज्रकल्पैः वज्रवद्दृढैः ८ ९ अंबुजः शंखः सर्वप्राणेन सर्वबलेन शंखराडिति
विशेषणं ध्मातः वादितः १० ११ स्यंदनभ्रमवन् शंखरावितेन शंखशब्देन दुर्बलाः क्षीणबलाः स्वार्थे णिः १२ १३

श्रीवित्सत्वं वक्षवंदनभूते ६५ ६८ सुपर्णपक्षानिलेननुन्नपतत्तोमितवलं चलोपमं चलाउपलायमानत्व ६९ प्रियदस्याकाः ७० इतिश्री·उ·षष्ठः सर्गः ६

श्रीमान्श्रीवत्सवक्षश्च विमलेकमलेक्षणः शंखचक्रगदाशार्ङ्ग-खड्गश्रेष्ठवरायुधान् ६५ सुपर्णगिरिसं
काशं वैनतेयमथास्थितः राक्षसानामभावाय ययौ तूर्णतरं प्रभुः ६६ सुपर्णपृष्ठे स बभौ श्यामः पीतांबरो
हरिः कांचनस्य गिरेः शृंगे सतडित्तोयदो यथा ६७ सिद्धदेवर्षिमहोरगैश्च गंधर्वयक्षैरुपगीयमानः
समाससादामरशत्रुसैन्यं चक्रासिशार्ङ्गायुधशंखपाणिः ६८ सुपर्णपक्षानिलनुन्नपक्षं भ्रमत्पताकं
प्रविकीर्णशस्त्रं चचाल तद्राक्षसराजसैन्यं चलोपलं नीलमिवाचलाग्रं ६९ ततः शितैः शोणितमांस
रूषितैर्युगांतवैश्वानरतुल्यविग्रहैः निशाचरैः संपरिवार्य माधवं वरायुधैर्निर्बिभिदुः सहस्रशः ७ इत्या
र्षे रा·उ·षष्ठः सर्गः ६ नारायणगिरिं ते तु गर्जंतो राक्षसांबुदाः अर्दयंतोस्त्रवर्षेण वर्षेणेवाद्रिमंबुदाः १
श्यामावदातस्तैर्विष्णुर्नीलैर्नक्तंचरोत्तमैः वृतोंजनगिरीवायं वर्षमाणैः पयोधरैः २ शलभा इव केदारं
मशका इव पावकं यथामृतघटं दंशाः मकरा इव चार्णवं ३

अथ राक्षसोपरुद्धेन हरिणा तद्विद्रावणं नारायणगिरिमिति रूपकमिदं १ श्यामः सन्नवदातो निर्मलः अंजनगिरिवेति विभक्तिलोप आर्षस्त
तःसंधिः २ अमृतघटं तोद्रघटं दंशा वनमक्षिका इत्यर्थः ३

45

कालात्तमा कालप्रेरिता भौमादयाउत्पाताः ५२ ५४ स्वननादेन मेघस्वनेन समः स्वनो येषांते विमुंचंतः त्वस्य जाता अतिशोषः एवं वा संयद्रत्वस्यापि ५५

भौमाश्चैवांतरिक्षाश्च कालात्ताभा भयावहाः उत्पाता राक्षसेंद्राणां अभावाय समुत्थिताः ५२ अस्थीनि मे
घा ववृषुरुष्णं शोणितमेव च वेलां समुद्राश्चोत्क्रांताश्चेलुश्चाप्यथ भूधराः ५४ अट्टहासान्विमुंचंतो घनना
दसमस्वनाः वाश्यंतश्च शिवास्तत्र दारुणं घोरदर्शनाः ५५ संपतंत्यथ भूतानि दृश्यंते च यथाक्रमं गृध्रच
क्रं महच्चात्र प्रज्वालोद्गारिभिर्मुखैः रक्षोगणस्योपरिष्टात्परिभ्रमति कालवित् कपोता रक्तपादाश्च सारि
का विद्रुता ययुः ५० काका वाश्यंति तत्रैव बिडाला वै द्विपादिकाः उत्पातांस्ताननादृत्य राक्षसा बलगर्विताः ५८
यांत्येव न निवर्तंते मृत्युपाशावपाशिताः माल्यवांश्च सुमाली च माली च सुमहाबलाः ५९ पुरः सरा राक्षसानां
ज्वलिता इव पावकाः माल्यवंतं तु ते सर्वे माल्यवंतमिवाचलं ६० निशाचरा आश्रयंति धातारमिव देवताः
तद्बलं राक्षसेंद्राणां महाभ्रघननादितं ६१ जयेप्सया देवलोकं ययौ माल्यवशे स्थितं राक्षसानां समुद्यो
गं तं तु नारायणः प्रभुः ६२ देवदूतादुपश्रुत्य चक्रे युद्धे तदा मनः स सज्जायुधतूणीरो वैनतेयोपरि स्थि
तः ६३ आसाद्य कवचं दिव्यं सहस्रार्कसमद्युतिः आबध्य शरसंपूर्णे इषुधी विमले तदा ६४

गृध्रचक्रं गृध्रसमूहः ५६ ५८ मृत्युपाशैरुपाशिताः संजातबंधनाः ५९ माल्यवंतमचलं माल्यवराख्यं कुलपर्वतं ६० महाभ्रघननादितं महा
मेघसमूहवन्नादितं संजातनादं ६१

46

वा॰ ३०

विष्णोर्द्वेषस्य कारणं नास्ति अस्माभिस्तदपराधाकरणादिति भावः । विष्णोर्दोषस्य नास्त्येव कारणं [illegible] इति पाठे विष्णो रक्षसा द्वेषप्र[illegible]यः का-
रणं स्यात्तत्राह दोषो विष्णोः सद[illegible] दोषो नास्तीत्यर्थः । कथं तर्हीदानीमस्मासु द्वेषोऽत आह देवानामिति दोषेणोपजायेत ॥ ४२ ॥ जिघांसामः स्म

विष्णोर्द्वेषस्य नास्त्येव कारणं राक्षसेश्वर । देवानामेव दोषेण विष्णोः प्रज्वलितं मनः ॥ ४२ ॥ तस्मादद्यैव सहि-
ताः सर्वेऽन्योन्यसमावृताः । देवानेव जिघांसामो येभ्यो दोषः समुत्थितः ॥ ४३ ॥ एवं संमंत्र्य बलिनः सर्वे सैन्य-
मुपासिनाः । उद्योगं घोषयित्वा तु सर्वे नैर्ऋतपुंगवाः । युद्धाय निर्ययुः क्रुद्धा जंभवृत्रादयो यथा ॥ इति ते रा-
म संमंत्र्य सर्वोद्योगेन राक्षसाः । युद्धाय निर्ययुः सर्वे महाकाया महाबलाः । स्यंदनैर्वारणैश्चैव हयैश्च करिस-
न्निभैः ॥ ४७ ॥ खरैर्गोभिरथोष्ट्रैश्च शिशुमारैर्भुजंगमैः । मकरैः कच्छपैर्मीनैर्विहंगैर्गरुडोपमैः ॥ ४८ ॥ सिंहैर्व्याघ्रै-
र्वराहैश्च सृमरैश्चमरैरपि । त्यक्त्वा लंकां गताः सर्वे राक्षसा बलगर्विताः ॥ ४९ ॥ प्रयाता देवलोकाय योद्धुं दैवतशात्र-
वः । लंकाविपर्ययं दृष्ट्वा यानि लंकालयान्यथ ॥ ५० ॥ भूतानि भयदर्शीनि विमनस्कानि सर्वशः । रथोत्तमैरुह्य-
मानाः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५१ ॥ प्रयाता राक्षसास्तूर्णं देवलोकं प्रयत्नतः । रक्षसामेव मार्गेण दैवतान्यपचक्र-

र्थे सनाथः हन्मः इत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४७ खरादयो वाहनानि ॥ ४८ ॥ सृमरो गवयः सृमरचमरयोर्नीलश्वेतपुच्छयोगाद्भेद इति तीर्थः ॥ ४९ ॥ लंकाविपर्ययं लं- उ
कानाशं लंकालयानि भूतानि तत्रत्यानि दैवतानि विमनस्कान्यासन् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ रक्षसामेव मार्गेणानुयात्रया सह देवा अपचक्रमुरपगताः ॥ ५२ ॥

47

३३ चिंतादं दर्शयति हिरण्यपत्यादि ३४ ३५ अपराजिता इति छेदः ३६ ३७ अश्विनाविव वासवमिति भगाः शक्तयति पाठे भगास्तदं शौर्य मातानिवे

देवानांभयभीतानांहरिणारात्तमर्षभौ प्रतिज्ञातोवधोस्माकंचिंत्यतांयदिहक्षमं ३३ हिरण्यकशि
पोर्मृत्युरन्येषांचसुरद्विषां नमुचिःकालनेमिश्चसंह्लादोवीरसत्तमः ३४ राधेयोवक्रुमायीचलोकपालो
थधार्मिकः यमलार्जुनौचहार्दिक्यःशुंभश्चैवनिशुंभकः असुरादानवाश्चैवसत्यवंतोमहाबलाः स
र्वेसमरमासाद्यनश्रूयंतेपराजिताः ३५ सर्वैःक्रतुशतैरिष्टंसर्वेमायाविदस्तथा सर्वेसर्वास्त्रकुशलाः
सर्वेशत्रुभयंकराः ३६ नारायणेननिहताःशतशोथसहस्रशः एतत्तुज्ञात्वातुसर्वेषांक्षमंकर्तुमिहार्हथ ३७
दुःखंनारायणंजेतुंयेनोहंतुमिहेच्छति ३८ ततःसुमालिमालीचश्रुत्वामाल्यवतोवचः ऊचतुर्भ्रातरंज्ये
ष्ठमश्विनाविववासवं ३९ स्वाधीतंदत्तमिष्टंचऐश्वर्यंपरिपालितं आयुर्निरामयंप्राप्तंसुधर्मःस्थापितः
पथि ४० देवसागरमक्षोभ्यंशस्त्रैःसमवगाह्यच जिताद्विषोह्यप्रतिमास्तन्नोमृत्युकृतंभयं ४१
नारायणश्चरुद्रश्चशक्रश्चापियमस्तथा अस्माकंप्रमुखेस्थातुंसर्वेबिभ्यतिसर्वदा ४२

स्वधर्मः ३९ निरामयंनिरोगं सुधर्मःशोभनोधर्मः पथिस्थापितः प्राक्सम्यगनुष्ठितैरध्ययनादिभिर्यतोद्विषोदेवाजिताः ततस्माकंमृत्युकृ
तंभयंनास्तीत्यर्थः कर्तव्यंविशेषाभावान्[illegible]तितिरिति[illegible]वः ४० ४१ ४२
श्रीरामचन्द्रायनमोनमः॥गुणाश्चनमः॥

वा· ३· ४२

अतिक्रांतमर्यादान मर्यादाया व्यवस्था २१ २२ नौ भ्रातरौ मालिमालिनौ २३ पर्यायांतरे दूतः २४ पदेपदे प्रतिक्षणं २४ प्रजा

ज्ञानं हं समतिक्रांतमर्यादानात्मसाधमान् निह निष्यामि संक्रुद्धः सेरां भवत विज्वराः २१ इत्युक्तास्ते
सुराः सर्वे विष्णुना प्रभविष्णुना यथावासं ययुर्हृष्टाः प्रशंसंतो जनार्दनं २२ विबुधानां समुद्योगं माल्यवां
स्तु निशाचरः श्रुत्वा तौ भ्रातरौ वीरौ राविदं वचनमब्रवीत् २३ अमराः ऋषयश्चैव संगम्य किल शंकरं अ
स्मद्धं परीप्संत इदं वचनमब्रुवन् सुकेशितनया देव वरदानबलोद्धताः बाधंते स्मान्समुद्धमाघो
रूपाः पदेपदे २४ राक्षसैरभिभूताः स्म न शक्ताः स्म प्रजापते स्वेषु सद्मसु संस्थातुं भयात्तेषां दुरात्मनां
तदस्माकं हितार्थाय जहि तांस्त्रिविलोचन राक्षसान् हुंकृतेनैव दह प्रदह नो वर २७ इत्येवं त्रिदशैरुक्तो
निशम्यांधकसूदनः शिरः कंपं च धुन्वान इदं वचनमब्रवीत् २८ अवध्या मम ते देवाः सुकेशितनया र
णे मंत्रं तु वः प्रदास्यामि यस्तान्वै निह निष्यति २९ योऽसौ चक्रगदापाणिः पीतवासा जनार्दनः हरिर्ना
रायणः श्रीमान् शरणं तं प्रपद्यथ ३० हरादवाप्य ते मंत्रं कामारिमभिवाद्य च नारायणालयं प्राप्य त
स्मै सर्वं न्यवेदयत् ३१ ततो नारायणेनोक्ता देवा इंद्रपुरोगमाः सुरारींस्तान् निह निष्यामि सुरा भवत निर्भ

पते इति यहृद्दारा प्रजारक्षक। २५ २६ २७ शिरःकंपं धुन्वानः विषादतोपीति ज्ञापनेन स्वयानहीश्वराशयेनेति भावः २८ तदेवाह अवध्या इति २९

स्वकेशं प्रतिसर्पितः स्वकेशस्य स्त्री गौरी जीवितत्वात् मांगल्यवदारी नांतत्संगत्वकर्तृकतं संहारस्यानोचितं मत्वा न दत्त्यर्थः

इत्युक्तस्तु सुरैः सर्वैः कपर्दी नीललोहितः स्वकेशं प्रतिस्थापेतः प्राह देवगणान्विभुः १ मया वध्याः उक्तदैत्या
निष्यामि मम वध्या इति सुराः किमु मंत्रं प्रदास्यामि यो वै तान्निहनिष्यति २ एतमेव समुद्योगं प्रश्नहं तान्वद
हर्षयः गच्छध्वं शरणं विष्णुं हनिष्यति सनातनः प्रभुः ३ ततस्तु जयशब्देन प्रणम्य नं शुभं महेश्वरं विष्णोः समीप
माजग्मुर्निशाचरभयार्दिताः ४ शंखचक्रधरं देवं प्रणम्य बहुमान्य च ऊचुः संभ्रांतवदनाः स्वकेशात
नयान्नति स्वकेशतनयैर्देवविभिसततामिसनिभैः आक्रम्य वरदानेन स्थानान्यपहृतानि नः ५ त्वं
यज्ञहितान्मधुसूदन शरणं त्वां वयं प्राप्ता गतिर्भव सुरेश्वर ६ चक्रकृतासि कमलानि वेदयं नाय वै
भवत्त्रभयदोऽस्माकं नान्योऽस्ति भवता विना ७ रात्रस्तान्समरे हत्वा तान्सानुबंधान्मरोद्धतान् नुदनं नो भयं
देवनीहारमिव भास्करः ८ इत्येवं दैवतैरुक्तो देवदेवो जनार्दनः अभयं भयदोऽरीणां दत्वा देवानुवा
चह ९ स्वकेशं शात संजाने ईशानवरदर्पिते तांश्चाप्सतनयान् जाने येषां ज्येष्ठः सुमाल्यवान् १०

...वनमहीः मंत्रस्तुपायं १ एतमेवसमुद्योगं न तत्कालांतरीयमित्यर्थः ११ १२ संभ्रांतवतमं...नाईं स्वकेशतनयस्य अतिनाञ्च इत्यत्यर्थः १२
सानुबंधान्सानुचरान् तान्सास्त्रदीति शेषः नुमपंचनुद २१

अथ प्रशमंकरास्त्वर्थः खलु अथ इति ३ पंचमः सर्गः ५

वा· ...णवयेतेषां प्रहृतिः तैर्वध्यमाना इति १ २ ३ अथ कल्पवरादिपीडितदेवगाः स्वर्दितुं नामयदानं श्रुत्वा नारायणप्रेरक

३· ततस्ते ते रात्तसप्तवर्गवाह्यो निशाचरैः पत्रन्यातैर्युसेहनाः सुरान्महेंद्रान्ऋषिनागयक्षान्ववाधिरेतान्व

॥ रुवीर्यदर्पिताः अथ जगद्भ्रमन्तोनिलतुरासदाः सुप्रतिमानतेजसः वरप्रदानादपिगर्विताभृ

शंक्रतुक्रियाणां प्रशमंकराः सदा अथ इन्द्रवंशा ३ पंचमः सर्गः ५ तैर्वध्यमानादेवाश्च समस्तास्त्र

तपोधनाः भवान्तिः शरणं जग्मुर्देवदेवं महेश्वरं १ जगत्सृष्टिं तकर्तारमजमव्यक्तरूपिणं आधारं ८

सर्वलोकानांमाराध्यंपरमंगुरुं तेसमेत्यतुकामारिं त्रिपुरारिं त्रिलोचनं ऊचुः प्रांजलयोदेवाभयगा

द्गदभाषिणः ३ सुकेशपुत्रैर्भगवान्पितामहवरोद्धतैः प्रजाध्यक्षप्रजाः सर्वा वाध्यंतेरिपुवाधनैः ४

शरण्यान्यशरण्यानि आश्रमाणिकृतानिलः स्वर्गाच्च देवान्प्रच्याव्य स्वर्गेक्रीडंतिदेववत् ५ अहंविष्णु

रहंरुद्रोब्रह्माहंदेवराडहं अहं यमश्च वरुणश्चंद्रोहंरविरप्यहं ६ इतिमालीसुमालीचमाल्यवांश्चैव

राक्षसः वाधंते समरोद्धर्षा ये च तेषां पुरःसराः ७ तन्नोदेवभयार्तानामभयं दातुमर्हसि अशिवंवपुरास्था

नंवाधस्तैहेतुभिरित्यर्थः ४ शरण्यानि शरण्यार्हाणि देवपितृनिथिपशुपक्ष्यादिरक्षणार्हाणि देवान् च्याव्य स्वर्गे देववत् क्रीडति ५ ६ समरेसं

ग्रामेदुर्धर्षाउत्साहोयेषां ते ७ अशिवमसौम्यं रौद्रमिति यावत् रुद्रो वा पुरुष यदस्तितस्मै तेन नजुचौरान्याशिवान्पतिश्रुतेः ८ ॐ ॥

३२ मात्रा दत्ताः मात्रा नर्मदये च्छया दत्ता इत्यर्थः भगवदैवतं नक्षत्रमुत्तराफाल्गुनी ३३ ४० यक्षीमध्ये स्वरूपतातीयक्षीवरा यक्षीश्रेष्ठा इयो
पमीयते सा यक्षीवरोपमा ४१ ४२ मालेयाः इत्यत्राभिजन इति ठक् ४३ ॥

कन्यास्ताः प्रददौ हृष्टाः पूर्णचंद्रनिभाननाः त्रयाणां राक्षसेंद्राणां तिस्रो गंधर्वकन्यकाः ३२
दत्ताः मात्रा महाभागा नक्षत्रे भगदैवते कृतदारास्तु ते राम सुकेशतनयास्तदा चिक्रीडुः सह भार्या
भिरप्सरोभिरिवामराः ततो माल्यवतो भार्या सुंदरी नाम सुंदरी ३४ स तस्यां जनयामास यदपत्यं
निबोध तत् वज्रमुष्टिर्विरूपाक्षो दुर्मुखश्चैव राक्षसः सप्तघ्नोनोपि भार्यासीत्पूर्णचंद्रनिभानना ना
म्ना केतुमती नाम प्राणेभ्योपि गरीयसी ३७ सुमाली जनयामास यदपत्यं निशाचरः केतुमत्यामे
मामहाराज तन्निबोधानुपूर्वशः ३८ प्रहस्तोकंपनश्चैव विकटः कालिकामुखः धूम्राक्षश्चैव दंड
श्च सुपार्श्वश्च महाबलः ३९ संह्रादिः प्रघसश्चैव भासकर्णश्च राक्षसः राका पुष्पोत्कटा चैव कैकसी
च शुचिस्मिता कुंभीनसी च इत्येते सुमालेः प्रसवाः स्मृताः ४० मालेस्तु वसुदा नाम गंधर्वी रूपशा
लिनी भार्यासीत्पद्मपत्राक्षी स्वक्षी यक्षीवरोपमा ४१ सुमालेरनुजस्तस्यां जनयामास यत्प्रभो अपत्यं
कथ्यमानं मया त्वं शृणु राघव अनलश्चानिलश्चैव हरः संपातिरेव च एते विभीषणामात्या मालेय
स्तु निशाचराः ४२

१९ २२ द्वितीयस्तासह शरत्पर्यः मध्यमेशिखरऽतिसंवेष्ट २३ शकुनैरपिदुष्प्रापेरन्यत्रहेतटंकच्छिन्नचतुर्दिशि २४ अमरावतीसमासाद्येति

वा
उ०

त्वसाकमपितावत्वंगृहंकुरुमहामते हिमवंतमुपाश्रित्यमेरुमंदरमेववा २० महेश्वरगृहप्रख्यंगृहं
नःक्रियतांमहत् विश्वकर्मातत्स्तेषांराक्षसानांमहाभुजः २१ निवासंकथयामासशक्रस्येवामराव
तीं दक्षिणस्योदधेस्तीरेत्रिकूटोनामपर्वतः २२ सुवेलइतिमाप्यन्योद्वितीयोराक्षसेश्वराः शिखरेत
स्यशैलस्यमध्यमेंबुदसन्निभे २३ शकुनैरपिदुष्प्रापेटंकच्छिन्नचतुर्दिशि त्रिंशद्योजनविस्तीर्णाश
तयोजनमायता २४ स्वर्णप्राकारसंवीताहेमतोरणसंवृता मयालंकेतिनगरीशक्राज्ञयेननिर्मिता २५
तस्यांवसततुर्धर्षाः पुरींराक्षसपुंगवाः अमरावतींसमासाद्यसेंद्राइवदिवौकसः २६ लंकादुर्गंसमासा
द्यराक्षसैर्बहुभिर्वृताः भविष्यथदुराधर्षाः शत्रूणांशत्रुसूदनाः २७ विश्वकर्मवचःश्रुत्वाततस्तेराक्षसोत्त
माः सहस्रानुचराभूत्वागत्वातामवसन्पुरीं दृढप्राकारपरिखांहैमैर्गृहशतैर्वृतां लंकामवाप्यतेहृष्टाव्य
वसन्रजनीचराः २९ एतस्मिन्नेवकालेतुयथाकामंचराघव नर्मदानामगंधर्वीवभूवरघुनंदन ३० त
स्याःकन्यात्रयंह्यासीन्ह्रीश्रीकीर्तिसमद्युतिः ज्येष्ठक्रमेणसातेषांराक्षसानामराक्षसी ३१

नवारत्नयारतोर्षी २६ २७ सहस्रमनेकेनुचरायेषांतेसहस्रानुचराः २८ २९ ३० अराक्षसीराक्षसजातिभिन्ना ३१

53

श्री
९

व्याधयोपेहिताश्चत्रुपेतिताश्चचिकित्सिता व्याधयश्चकेसर्थः ८ १३ दिशसे दर्दासि अजेयाजेत्समनर्हः प्रभविष्णुः यमर्थः प्रभवश्चतिय... परस्परमनुव्रता
तास्तनुरक्षाश्चप्रभवामेत्यनुकर्षः १४ ब्रह्मलोकाय तं प्राप्तं ब्राह्मणवत्सलः तेषां स्वसुरजत्वात्पुत्रत्वात्तस्ते ... वात्सल्यं १५ १६ अथ ते माल्यवदादयः

त्रयः सकेशस्य सतां स्वेता मिसम तेजसः विहृदिगमनं स्तत्र व्याधयोपेतिताश्च ८ वरप्राप्तिं पितृके
तत्तानैश्चर्यतपोबलात् तपस्स मर्गताम्रेहं भ्रातरः कृतनिश्चयः ९ प्रगृह्य नियमान्घोरान्घोरात्स मान्
पसत्तम विवेहृस्तेनतपोघोरं सर्वभूतभयावहं सत्यार्जवशमोपेतैस्तपोभिर्भुविदुर्लभैः संतापयंतस्ते
लोकान्सदेवासुरमानुषान् ११ ततो विभुस्तत्र वक्त्रो विमानवरमास्थितः सदेशपुत्रानासंस्थवरदोस्मीति
भाषत १२ ब्रह्माणं वरदं ज्ञात्वा संदेवगणैर्वृतं ऊचुः प्रांजलयः सर्वे वेपमानाश्च वडुमाः तपसा तापि
तो देव यदि नो दिशसे वरं अजेयाः शत्रुहंतारस्तथैव चिरजीविनः १४ प्रभविष्णो भवामेति परस्परम
नुव्रताः एवं भविष्यते त्स्मा सकेशतनयान्विभुः १५ सययौ ब्रह्मलोकाय ब्रह्मा ब्राह्मणवत्सलः १६
वरं लब्धा तु ते सर्वे रामराविंचराश्चदा सुरासुरान्सवाधंते वरदानस्य निर्भयाः १७ तैर्वध्यमानास्त्रिदशाः
सर्षिसंघाः सचारणाः त्रातारं नाधिगच्छंति निरयस्था मथा नराः १८ अथ ते विश्वकर्माणं शिल्पिनां व

अव्ययं चिरजीविनं १९ ओजस्तेजस्ते जो बलधतामतपव महतस्वेनांभवानेवास्मतेजसां आत्मसामर्थ्येन रहेकर्ता ... मस्माकमपि ... दो ... कवितिं

सद्योपलब्धिर्विविधाः संधिः ३१ सुकेशस्यनुवादा। सकलममसवो धर्मनामाकाशगं ३२ इ। रा। उ। चतुर्थः सर्गः। ५ देवलब्धलब्ध
न २२ वरदानेन न हतमैश्वर्यं यसतेः ३ ४ अंजनाद्भिनिष्क्रांत अंजनाद्रिगजोत्तमाभिनिष्क्रांतउत्पन्नो जनयामास तन्नाद्दर्शीन पुत्रान जान

रा० उ० ८

सद्योपलब्धिर्गर्भस्य प्रसूतिः सद्य एव च सद्य एव वयः प्राप्तिर्मातुरेव वयः समं ३१ ततः सुकेशो
वरदानगर्वितः श्रियं प्रभोः प्राप्य हरस्य पार्श्वतः चचार सर्वत्र महान्महामतिः खगं पुरं प्राप्य पुरंदरो
यथा ३२ इति रा० उ० चतुर्थः सर्गः ४ सुकेशं धार्मिकं दृष्ट्वा वरलब्धं च राक्षसं ग्रामणीर्नाम गन्धर्वो
विश्वावसुसमप्रभः १ तस्य देववती नाम द्वितीया श्रीरिवात्मजा त्रिषु लोकेषु विख्याता रूपयौवन
शालिनी २ तां सुकेशाय धर्मात्मा ददौ रक्षःश्रियं यथा वरदानकृतैश्वर्यं सा तं प्राप्य पतिं प्रिय ३ आ
सीद्देववती तुष्टा धनं प्राप्येव निर्धनः स तया सह संयुक्तो रराज रजनीचरः ४ अंजनादभिनिष्क्रांतः
करेण्वेव महागजः ततः काले सुकेशस्तु जनयामास राघव। त्रीन्पुत्रान्जनयामास त्रेताग्निसमविग्र
हान् माल्यवन्तं सुमालिं च मालिं च बलिनां वरं त्रीं स्त्रिनेत्रसमान्पुत्रान् राक्षसान् राक्षसाधिपः ६ त्रयो लो
का इवाव्यग्राः स्थितास्त्रय इवाग्नयः त्रयो मंत्रा इवात्युग्रास्त्रयो घोरा इवामयाः ७ यामासीतितस्त्रान्सितिणागंतरंतात्रसि
द्धान्तत्यागुणान्तेस्वर्थः ५ ६ मंत्राश्च वेदत्साह प्रभु मंत्रशक्तिमयाश्च मंताः निवेराश्च आमयत्रदेवातपित्तश्लेष्मरूपं अत्रोपमा चतेषु स्थैर्यं रत्नतेज

सिंह रुचिरमितममभ्यहिंसकं तालिसमाय औं ८

२१ २२ घनगर्भसमप्रभं जलागर्भमिव समकालिं प्रसूता प्रसूतवती अग्निजगर्भं अग्निविसृष्टं स्माद्धेश्वरं गर्भमित्यर्थः विद्युत्केश[...]र्थिनी विद्यु-
त्केशेन सह रतं क्रीडां समर्थपतिता दर्शी बभूवेति शेषः २४ ततः आत्मनः सकाशाज्जातं सुतं विसृज्य पतिना रेमे २५ २६ २७ कारुण्यभावात्का

अवश्यमेव दातव्या परस्मै सेति संध्यया चिंतयित्वा सुता दत्ता विद्युत्केशाय राघवः २१ संध्याया
स्तनयां लब्ध्वा विद्युत्केशो निशाचरः रंतुं तया सार्धं पौलोम्या मघवानिव २२ केनचित्त्वथका
लेन राम सालकटंकटा विद्युत्केशात् गर्भमाप घनराजिरिवार्णवात् ततः सा राक्षसी गर्भं विद्युत्के
शरतार्थिनी रेमे तु सार्धं पतिना विसृज्य सुतमात्मजं उत्सृष्टस्तु तदा गर्भो घनशब्दसमस्वनः २५
नयोत्सृष्टः स तु शिशुः शरदर्कसमद्युतिः निधायास्ये स्वयं मुष्टिं रुरोद शनकैस्तदा २६ ततो वृषभमा
स्थाय पार्वत्या सहितः शिवः वायुमार्गेण गच्छन्वै शुश्राव रुदितस्वनं २७ अपश्यदुमया सार्धं रुदं
तं राक्षसात्मजं कारुण्यभावात्पार्वत्या भवस्त्रिपुरसूदनः २८ तं राक्षसात्मजं चक्रे मातुरेव वयः
समं अमरं चैव तं कृत्वा महादेवोऽक्षयोऽव्ययः पुरमाकाशगं प्रादात्पार्वत्याः प्रियकाम्यया उमया
पि वरो दत्तो राक्षसानां नृपात्मज ३:

[...]वयः समं मातृवयस्कमित्यर्थः २९ तदाह पार्व[...]ः प्रियकाम्ययेति ३: [...]त्कं भवता
रुणपूर्णो भावः स्थितं तस्याः पार्वत्या प्रेरित इति शेषः २८ मा[...]

एवं कः कुत्रस्थः तद्दर्शनाश्चर्यात्तस्य किमपराधं प्राप्य विष्णुना द्राविताः कथं च द्राविताः ६ आसीन्नरत्नः कथनेन महत्कुतूहलमिदं तद्दूरं भानुर्य

यातमोनुदतीति तथानुद ७ संकारालंकृतं पदवाक्यार्थसंस्कारयुतं विस्मयमानः सर्वज्ञोप्यवक्ताटयतीति विस्मयः ८ अपः सृष्ट्वा भूमेरधोभागवर्तिनीरपः

सृष्ट्वेत्यर्थः तत्र सलिलसंभवः प्राजापतिरभूदित्यन्वयः अत एव सर्गादौ तासु वीर्यमवासृजत् तदंडमभवद्धैमं सहस्रांशुसमप्रभं तस्मिन्जज्ञे स्वयं ब्र

ह्मा सर्वलोकपितामह इति मनूक्तेः आपो वा इदमग्र आसन् स प्रजापतिः पुष्करपर्णे समभवत् तथा आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्तस्मिन्प्रजापतिर्वा

कस्यांश्च वै कौशल्यं किंनाम च बलोत्कटः अपराधं च किं प्राप्य विष्णुना द्राविताः कथं ६ ए

तद्विस्तरतः सर्वं कथयस्व ममानघ कौतूहलमिदं मह्यं नुद भानुर्यथा तमः ७ राघवस्य वचः

श्रुत्वा संस्कारालंकृतं शुभं अथ विस्मयमानस्तु मगस्त्यः प्राह राघवं ८ प्रजापतिः पुरा सृष्ट्वा

अपः सलिलसंभवः तासां गोपायने सत्वानसृजत्पद्मसंभवः ९ ते सत्वाः सत्वकर्तारं विनीत

वदुपस्थिताः किं कुर्म इति भाषंतः क्षुत्पिपासाभयार्दिताः १० प्रजापतिस्तु तान्सर्वान्प्रत्याह

प्रहसन्निव आभाष्य वाचा यत्नेन रक्षध्वमिति मानवाः ११ रक्षाम इति तत्रान्यैर्यक्षाम इति चापरैः १२

पूर्वं तावत्तत्समामपश्यत्तं वराहो भूत्वाहरदिति श्रुतेश्च तदेव पद्मगर्भमवरुह्य तेन दर्शितं तासां स्वसृष्टानामपां गोपायने रक्षणनिमित्तं सत्वान्भूतानि १०

भृतान्यसृजत्पितरि विनीतः सन् तः क्षुत्पिपासाजनितभयेनार्दिताः ९ प्रहसन्निव रक्षंभयद्विष्णुना स्वप्रजाविषयकदयावशात्

नि .... र्थः ॥ विनीतवत्पितरि विनीताः संतः क्षुत्पिपासा ... वाचा ... तानीति वाचा आभाष्य संबोध्य यत्नेनेमा आपो रक्षध्वमिति तानि सत्वानाह ११

हासा मानवा इत्यनेन तेषां नु अपवृत्त्य नुग्रहः सूचितः वाचा ... णेन

... पक्षं भवती

तत्र तेषु भग... तेषु मध्ये भगवत्... ता २ ... इति शेषः
रक्षामो गोप्तारः तथा यक्षाम इति प्रतिवचनं ... नाविनाशेन ... इति केचन प्राहुः ... इति
हितार्थं इति इत्यर्थः ... भुक्षिताः पिपासिताः १२ ... १३ तत्र ... भेदः

भुक्षिताभुक्षितैरुक्तस्ततस्तानाह भूतकृत् १२ रक्षाम इति यैरुक्तं राक्षसास्ते भवन्तु वः यक्षाम इति यै
रुक्तं यक्षा एव भवन्तु वः १३ तत्र हेतिः प्रहेतिश्च भ्रातरौ राक्षसाधिपौ मधुकैटभसंकाशौ बभूवतुररिंद
मौ १४ प्रहेतिर्धार्मिकस्तत्र तपोवनगतस्तदा हेतिर्दारक्रियार्थं तु परं यत्नमथाकरोत् १५ स कालभगि
नीं कन्यां भयां नाम महाभयां उदावहदमेयात्मा स्वयमेव महामतिः १६ स तस्यां जनयामास हेतिराक्षसपुं
गवः पुत्रं पुत्रवतां श्रेष्ठो विद्युत्केशमिति श्रुतं १७ विद्युत्केशो हेतिपुत्रः सदीप्तार्कसमप्रभः व्यवर्धत म
हातेजास्तोयमध्य इवाम्बुजं १८ स यदा यौवनं भद्रमनुप्राप्तो निशाचरः ततो दारक्रियां तस्य कर्तुं व्यव
सितः पिता १९ संध्यादुहितरं सोऽथ संध्यातुल्यां प्रभावतः वरयामास पुत्रार्थं हेतिराक्षसपुंगवः २०

धर्ममधुकैटभावसुरौ १४ तपोवनगतः विरक्तः सन्निति शेषः १५ परं यत्नमेव दर्शयति स इति कालो वैवस्वतः स्वयमेव तिगत्वा प्रार्थनां कृत्वे
तिशेषः १६ १७ प्रभावतः संध्यातुल्यामिति संबंधः संध्यादुहिता सालेकटंकटाख्या यं चरता प्रा पाठेन भगवत्स्पष्टत्वाद् ... २०

ॐ
८

निवासनं निवासमित्यर्थः २२ २६ यंत्रशस्त्रैः शस्त्रैः समावृता २७ ३१ निवासयामास निवासमकरोदित्यर्थः ३२ प्रमुदितैर्नैऋतानां सहस्रैः ... वेष्टिता

भगवंल्लब्धवानस्मि वरमिष्टं पितामहात् निवासनं न मे देवो विदधे स प्रजापतिः तं यतस्व भगवन्किं
चिन्निवासं साधय मे प्रभो २३ न च पीडा भवेद्यत्र प्राणिनो यस्य कस्यचित् एवमुक्तस्तु पुत्रेण विश्रवा मु
निपुंगवः २४ वचनं प्राह धर्मज्ञः श्रूयतामिति सत्तम २४ दक्षिणस्योदधेस्तीरे त्रिकूटो नाम पर्वतः २५
लंका नाम पुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मणा राक्षसानां निवासार्थं यथेंद्रस्यामरावती तत्र त्वं वस भद्रं ते
लंकायां नात्र संशयः हेमप्राकारपरिखा यंत्रशस्त्रसमावृता २७ रमणीया पुरी सा हि रुक्मवैडूर्यतो
रणा राक्षसैः सा परित्यक्ता पुरा विष्णुभयार्दितैः २८ शून्या रक्षोगणैः सर्वै रसातलतलं गतैः शून्या
सा प्रति लंका सा प्रभुस्तस्यां न विद्यते स त्वं तत्र निवासाय गच्छ पुत्र यथासुखं निर्दोषस्तत्र ते वासो न
बाधस्तत्र कस्यचित् ३० एतच्छ्रुत्वा स धर्मात्मा धर्मिष्ठं वचनं पितुः निवासयामास तदा लंका पर्वतमूर्ध
नि नैऋतानां सहस्रैस्तु हृष्टैः प्रमुदितैः सदा अचिरेणैव कालेन संपूर्णा तस्य शासनात् ३२ स तत्र
न्यवसत्प्रीतो धर्मात्मा नैऋतर्षभः समुद्रपरिखायां स लंकायां विश्रवात्मजः ३३ काले काले तु धर्मा

...मेति संबंधः ... स्वर्णवैडूर्य ... २५ ३४ अपारे ... विभूषित ... ३५

... मुक्तं भवति

२५ इति श्री रा० उ० तृतीयः सर्गः ३ लंकायामेवमपि र[illegible] [illegible] श्रुत्वा विस्मितेन रामेणागस्त्यो मुनिरादि प्रश्ने [illegible] ननन्तरपादनं [illegible] यमा
रा० कथमासीदिति विस्मयमागतः १ ततो विस्मयप्राप्त्यनन्तरं मुहुः स्मयमानो विस्मयं कुर्वन् २ तदेवाह भगवन्निति एवमपि पिशि
उ०

भगस्तिमिः सूर्य इवावभासयन्स्थितः समीपे प्रवयोस्य वितपः २५ इत्यार्षे रा० उ० तृतीयः स
र्गः ३ श्रुत्वागस्त्येरितं वाक्यं रामो विस्मयमागतः कथमासीत्तु लंकायां संभवो रक्षसां पु
रा १ ततः शिरः कंपयित्वा त्रेताग्निसमविग्रहं तमगस्त्यं मुहुर्दृष्ट्वा स्मयमानोऽभ्यभाषत २
भगवन्पूर्वमप्येवा लंकासीत्पिशिताशिनां श्रुत्वेदं भगवद्वाक्यं जातो मे विस्मयः परः ३ पुल
स्त्यवंशादुद्भूता राक्षसा इति नः श्रुतं इदानीमन्यतश्चापि संभवः कीर्तितस्त्वया ४ रावणा
त्कुंभकर्णाच्च प्रहस्ताद्विकटादपि रावणस्य च पुत्रेभ्यः किन्नु ते बलवत्तराः ५

वणयोः एवमपि लंका पिशिताशिनामावास आसीदिति भगवद्वाक्यमन्यतोपि रक्षः संभवपरं श्रुत्वा मे विस्मयो जातः ३ तदेवाह पुलस्त्ये
ति नोस्माकं अन्यतश्चापि संभवः कीर्तितः लंका राक्षसानां निवासार्थं निर्मितेति ब्रुवो वाक्यानुवादेनेत्यर्थः ४ राक्षसप्रचारं दर्शयति का
पादयः तेभ्यो बलवत्तराः किन्नु परो विस्मयात् तद्विज्ञापयति इति तमिति ५

तस्यां भार्यायां ५ सर्वैर्ब्रह्मगुणैः शम[illegible]दःशौचादिगुणैर्युक्तमपत्यं जनयामास पितामहः वैश्रवणपितामहः पुलस्त्यः तुष्टः [illegible]
कपेमर्थमितिकतकस्वरसः प्रजामन्विच्छति प्रजान्वेषिकातत्सुणागुणपर्यालोचिकान्योतिशास्त्रविषया बुद्धिर्यस्यास्य वैश्रवणस्य श्रेयोविचिंत
यस्मात्स्यस्तस्मिन्विश्रवसः पुत्रेजातेतु हृष्टो बभूवेतिनव्याख्यानात् ६ श्रेयस्करीं यनेशुत्वरूप। श्रेयः शास्त्रिदेत्तुभूतांतयोविषयांतस्यबुद्धिं दृष्ट्वा जन्म

मुहातपस्समयायुक्तोविश्रवानाममुनिपुंगवः सतस्यांवीर्यसंपन्नमपत्यंपरमाद्भुतं जनयामासधर्म
ज्ञः सर्वैर्ब्रह्मगुणैर्वृतं तस्मिन्जातेतुसंहृष्टः संबभूवपितामहः ६ दृष्ट्वाश्रेयस्करींबुद्धिंधना
ध्यक्षोभविष्यति नामचास्याकरोत्प्रीतः सार्धंदेवर्षिभिस्तदा ७ अवर्धताहुतिहुतोमहातेजायथा
नलः तस्माद्वैश्रवणोनामभविष्यत्येषविश्रुतः ८ सतुवैश्रवणस्तत्रतपोवनगतस्तदा अवर्धता
हुतिहुतोमहातेजायथानिलः ९ तस्याश्रमपदस्थस्यबुद्धिर्जज्ञेमहात्मनः चरिष्येपरमंधर्मंधर्मो
हिपरमागतिः १० सतुवर्षसहस्राणितपस्तप्त्वामहावने यंत्रितोनियमैरुग्रैश्चकारसुमहत्तपः ११

लंनैपर्यालोचनयेतिशेषः धनाध्यक्षोभविष्यतिकालांतरे एवंनामाभविष्यतिइतिसंहृष्टो बभूवेतिअन्वयः ७ यतोविश्रवसोऽपत्यं रूपसादृश्या
[illegible]वैश्रवणइतिश्रुतः श्रामेसहोभविष्यतिनः अन्वयप्रतिसंनिर्देशः विश्रवसोविश्रवणः शः ८ ९ १०
[illegible]तोचनियमैर्यंत्रितः संजातनियमः स्वयं ११

[illegible] तपःसपार्ये [illegible] कल्पाः [illegible] गात
[illegible] मुक्तंभवती
[illegible]

ततविशिं वत्स्यासाजलाशितादिविधिकित्यर्थः १२ [illegible] भगवत्प्रसादवैश्रवणाह अथ प्रीतिरिति १४ [illegible] लोकपालत्वं वित्तरक्षणं [illegible] राजान

[illegible] १६ चतुर्थं चतुर्थीएतरां १७ यमादेशयम्यतस्लोकपालपदं [illegible] शतं वायुरहि [illegible] सतितं

रोणिवर्षसहस्राणि तैर्विधिमकल्पयत् जलाशी मारुताहारो निराहारस्तथैव च एवं वर्षसहस्रा
णि जग्मुस्तान्येकवर्षवत् १२ अथ प्रीतो महातेजाः सेन्द्रैः सुरगणैः सह गत्वा तस्याश्रमपदं ब्रह्मेदं
वाक्यमब्रवीत् १३ परितुष्टोऽस्मि ते वत्स कर्मणानेन सुव्रत वरं वृणीष्व भद्रं ते वरार्हस्त्वं महामतिः
अथाब्रवीद्वैश्रवणः पितामहमुपस्थितं भगवल्लोकपालत्वमिच्छेयं वित्तरक्षणं १५ अथाब्रवीद्वै
श्रवणं परितुष्टेन चेतसा ब्रह्मा सुरगणैः सार्द्धं बाढमित्येव हृष्टवत् १७ अहं वै लोकपालानां चतुर्थं
स्रष्टुमुद्यतः यमेन्द्रवरुणानां च चतुर्थस्त्वं भविष्यसि १८ एतच्च पुष्पकं नाम विमानं सूर्यसन्निभं प्र
तिगृह्णीष्व यानार्थं त्रिदशैः समतां व्रज १९ स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामः सर्व एव यथागतं कृतकृत्या वयं
तात दत्त्वा तव वरद्वयं २० इत्युक्त्वा स गतो ब्रह्मा स्वस्थानं त्रिदशैः सह गतेषु ब्रह्मपूर्वेषु देवेष्वथ नभस्त
ले २१ धनेशः पितरं प्राह प्राञ्जलिः प्रयतात्मवान् ॥

शक्रादीनां चतुर्थो भविष्यसि इति संबंधः १८ त्रिदशैः समतां व्रज नतु विपश्यतेनैव तिष्ठेत्यर्थः १९ वरद्वयं निधीशत्वपुष्पके [illegible] २१

...अथरावणस्यब्रह्मानुगृहजन्यवलवैभ...

अथरावणोत्पत्तिशेषतयातद्रक्षस्यपौलस्त्यस्योत्पत्तिमाहतस्यतद्वचनमिति १ तस्यतेजआद्यहि शृणुतथाहृतेनकथां ब्रवीमितांशृणुराम [illegible] सर्वस्येनदा
रणेनशत्रून्जघानसचशत्रुभिर्नवध्यः तत्कारणंशृणु २ तावत्प्रथमंरावणकुलादिब्रवीमिपश्चाद्रावणोत्पत्तिमितिशेषः तावत्तेरावणस्येतिपादः ३
तत्कुलमाहपुरेति पुलस्त्योदशप्रजापतिष्वेकः पितामहइव तयोर्हि भवजनिग्रहानुग्रहसामर्थ्यादितिभावः ४ तदेवाह नानुकीर्त्य इतिविचित्रवर्ण

तस्यतद्वचनंश्रुत्वाराघवस्यमहात्मनः कुंभयोनिर्महातेजावाक्यमेतदुवाचह १ शृणुरामत
थावृत्तंतस्यतेजोबलंमहत् जघानशत्रून्येनासौनचवध्यःसशत्रुभिः तावत्तेरावणस्येदंकुलं
जन्मचराघव वरप्रदानंचतथातस्मैदत्तंब्रवीमिते २ पुराकृतयुगेरामप्रजापतिसुतःप्रभुः
पुलस्त्योनामब्रह्मर्षिःसाक्षादिवपितामहः ३ नानुकीर्त्यागुणास्तस्यधर्मतःशीलतस्तथा
प्रजापतेःपुत्रइतिवक्तुंशक्यंहिनामतः ४ प्रजापतिसुतत्वेनदेवानांवल्लभोहिसः इष्टःसर्वस्य
लोकस्यगुणैःशुभ्रैर्महामतिः ५ सतुधर्मप्रसंगेनमेरोःपार्श्वेमहागिरेः तृणविन्द्वाश्रमंग
त्वान्यवसन्मुनिपुंगवः ६

विचित्र[illegible]वादित्यर्थः धर्मतः शीलत [illegible] श्रोत्पन्नोगुणाइत्यन्वयः अर्थप्रकारां [illegible]णत
इत्येवंचेत्पर्यंतिप्रजापतेः पुत्रइतिनामपदेन [illegible] कीर्तनप्रवृत्तगुणादिकंवक्तुं [illegible] पतिपुत्रत्वोत्त्यात [illegible] कल्याणगुणवत्त्वमुक्तंभवती
[illegible] ५ धर्मसंग्रहेनतपःसंपादे [illegible] छया ७

विघ्नं चक्रुरिति तपसा विघ्नकारिणे न तु वृद्धिः ... देवाः सर्वर्त्तुषिति ... मायमदे ... वादयन्तो वीणादिकमिति ... स्त्रो समयन्तः
...न्तः १२ ३ ... दिति ... १४ १५ स्वाध्यायं वेदाध्ययनं ... वेदश्रुतिं वेदध्वनिं ... तपसो निधिं ... च

तपस्तेपे स च धर्मात्मा स्वाध्यायनियतेन्द्रियः गत्वाश्रमपदं तस्य विघ्नं कुर्वन्ति कन्यकाः ८ ऋषिपन्नग
कन्याश्च राजर्षितनयाः क्रीडन्त्योप्सरसश्चैव तं देशमुपपेदिरे ९ सर्वर्त्तुफलभोगपत्राढ्यमत्यन्तका
ननं च नित्यं रम्यत्वात्तं देशं गत्वा क्रीडन्ति कन्यकाः १० देवाप्सरसमाणीयत्वात्तस्य ... ब्रह्मर्षि
जः गायन्तो वादयन्तश्च लासयन्तस्तथैव च ११ मुनेस्तपस्विनस्तस्य विघ्नं चक्रुरनिन्दिताः अथ
रुष्टो महातेजा व्याजहार महामुनिः १२ या मे दर्शनमागच्छेत्सा गर्भं धारयिष्यति तास्तु सर्वाः श्रु
तिं श्रुत्वा तस्य वाक्यं महात्मनः १३ ब्रह्मशापभयाद्भीतास्तं देशं नोपचक्रमुः तृणविन्दोस्तु राज
र्षेस्तनया न शृणोति तत् गत्वाश्रमपदं तत्र विचचार सुनिर्भया नचापश्यच्च सा तत्र काञ्चित्स्वां
गतां सखीं तस्मिन्काले महातेजाः प्राजापत्यो महानृषिः स्वाध्यायमकरोत्तत्र तपसा भावितः स्वयं
१५ सा तु वेदश्रुतिं श्रुत्वा दृष्ट्वा चैव तपोनिधिं अभवत्पाण्डुदेहा सा सुव्यञ्जितशरीरजा १६ बभूव

पाण्डुदेहा गर्भोत्पत्त्या सुव्यञ्जितशरीरजा शरीरायतत इति शरीरजो गर्भः सुप्रकाशितो यस्याः सा १७ तद्दोषं गर्भसंभवरूपत्वं ... भूव १८

वसकुडिगाट ... ब्रह्मभास्तां इदं किंचिदि
किंचिदितोश्रूयमित्तीतेषर्ष्ये: १८

65

ऋषरहशंकन्यासमाप्तुकं १९ २० पूर्वगत प्रथमंगता २१ २२ तत्रापिगर्भकारणमित्यर्थः २३ तनयांगृहीत्वापुलहस्यगता २४ … प्रि…
मितात्वेनस्वीकृत्येत्यब्रवीत तन्तूर्धरेतसोसमतानयाप्रयोजनं तत्राह सयमुद्यतामिति उद्यतामाह,तांमितांपुरस्तादप्रवेदितं भोज्यांमेनेप्रज्ञाना

तांतदृष्ट्वातथाभूतांतत्राविंदुरथाब्रवीत किंत्वमेतन्महद्र्शं धारयस्यात्मनोवपुः १९ सातकृ
त्वांजलिंदीनाकन्योवाचतपोधनं नजानेकारणंतातयेनमेरूपमीदृशं २० किंत्वर्ह्वंगतास्म्य
कामहर्षेर्भावितात्मनः पुलस्त्यस्याश्रमंदिव्यमन्वेष्टुंस्वसखीजनं २१ नचपश्याम्यहंतत्रकांचि
दभ्यागतांसखीं रूपस्यतुविपर्यासंस्मदृष्ट्वाताश्रमिहागता २२ तृणबिंदुस्तुराजर्षिस्तपसाद्योतिता
प्रभः ध्यानंविवेशतत्रापिअपश्यदृषिकर्मजं सतुविज्ञायतंशापंमहर्षेर्भावितात्मनः गृहीत्वा
तनयांगत्वापुलस्त्यमिदमब्रवीत २४ भगवंस्तनयामेत्वंगुणैःस्वैरेवभूषितां भिक्षांप्रतिगृहाण
मांमहर्षेस्वयमुद्यतां तपश्चरणयुक्तस्यश्राम्यमाणेंद्रियस्यते शुश्रूषणपरानित्यंभविष्यतिनसं
शयः २५ तंब्रुवाणंतुतद्वाक्यंराजर्षिंधार्मिकंतदा जिघृक्षुरब्रवीत्कन्यांबाढमित्येवसद्द्विजः २२
दत्त्वातुतनयांराजास्वमाश्रमपदंगतः सापितत्रावसत्कन्यातोषयंतीपतिं…गुणैः २८

योऽपिदृष्ट्वातकमाराक्षेत्रस्य सयमुद्यतेर्ययास्वितस्यर्थः … तीतिग्रहफलम शुश्रूषणपरो… २८ जित… ययात्नायांपाणिग्रहण… मिति
तामरु… दी… …
… ३ तिः … … … वि

सिं॰ भि॰ तंसत्यवंशकीर्तिनि सि॰ः ९८

...मयो मतः पितृसमर्थः ... यतः अर्थीः [illegible] दे विश्रुतो गम तोवतिशेषः २१ ३३ इत्यार्षे रामा॰ उ॰ तृतीयः सर्गः [illegible] पौलस्त्य

वा॰ [illegible]स्य ते शीलवृत्ताभ्यां तुतोष मुनिपुंगवः प्रीतः स तु महातेजा वाक्यमे[illegible] २९ परितुष्टोऽस्मि

[illegible] गुणानां संपदा भृशं तस्माद्देवि ददाम्यद्य पुत्रमात्मसमं तव ३० उभयोर्वंशकर्तारं पौलस्त्य

ति विश्रुतं यस्मात्तु विश्रुतो वेदस्त्वयेहाध्ययतो मम तस्मात्स विश्रवा नाम भविष्यति न संशयः ३१

एवमुक्ता तु सा देवी प्रहृष्टेनांतरात्मना अचिरेणैव कालेन सूता विश्रवसं सुतं त्रिषु लोकेषु विख्या

तं यशोधर्मसमन्वितं ३२ श्रुतिमान्समदर्शी च व्रताचाररतस्तथा पितेव तपसा युक्तो ह्यभवद्वि

श्रवा मुनिः ३३ इत्यार्षे रामा॰ उ॰ कांडे द्वितीयः सर्गः २ अथ पुत्रः पुलस्त्यस्य विश्रवा मुनिपुंगवः

अचिरेणैव कालेन पितेव तपसि स्थितः १ सत्यवान्शीलवान्दांतः स्वाध्यायनिरतः शुचिः स

र्वभोगेष्वसंसक्तो नित्यं धर्मपरायणः २ ज्ञात्वा तस्य तु तद्वृत्तं भरद्वाजो महामुनिः ददौ विश्रवसे

भार्यां स्वसुतां देववर्णिनीं ३ प्रतिगृह्य तु धर्मेण भरद्वाजसुतां तदा प्रजान्वीक्षिकया बुद्ध्या श्रेयो ह्यस्य

विचिंतयन् ४

द्विश्रवसः कुबेरोत्पत्तिः १ २ तस्य तद्वृत्तं विश्रवसस्तादृशं चरित्रमित्यर्थः देववर्णिनीं देवसमीनरूपां त

न्मींच ३ प्रजान्वीक्षिकया प्रजानां शुभाशुभवीक्षणरूपया बुद्ध्या ज्योतिःशास्त्रसिद्धया उत्पत्स्यमानपुत्रस्य श्रेयो गुणं चिंतयन्

66

२१ यस्यप्रमाणात्त्वाकारप्रमाणात् २२ २४ द्वंद्वयुद्धं रावणेनवधेनततभारस्तिरोहितः रावणिवधपर्वतद्वंद्वयुद्धः संख्येतस्येति ...तस्य रावणस्य
त्कृतः पराभवआक्रमणमितियन्नन्नकिंचिदपितद्दिष्ट्यातिरोधानस्यचनयांगभंगेनद्वंद्वयुद्धमनुप्राप्तो अतएवद्दृतो रावणिरितियद्दिदमेवबहिंति

दिष्ट्या प्रहस्तो विकटो विरूपाक्षो महोदरः अकंपनश्च दुर्धर्षो निहतास्ते निशाचराः २१ यस्य प्रमा
णाद्विपुलं प्रमाणं नेह विद्यते दिष्ट्या ते समरे राम कुंभकर्णो निपातितः २२ त्रिशिराश्चातिका
यश्च देवांतकनरांतकौ दिष्ट्या ते निहता राम महावीर्या निशाचराः २३ दिष्ट्या त्वं रावणेनेह द्वंद्वयुद्ध
मुपागतः देवतानामवध्येन विजयं प्राप्तवानसि २४ संख्ये तस्य न किंचित्तु रावणस्य पराभवः द्वंद्व
युद्धमनुप्राप्तो दिष्ट्या ते रावणिर्हतः २५ दिष्ट्या तस्य महाबाहो कालस्येवाभिधावतः मुक्तः सुरारि
पो वीर प्राप्तश्च विजयस्त्वया २६ अभिनंदामहे सर्वे संश्रुत्येंद्रजितो वधं अवध्यः सर्वभूतानां महामा
याधरो युधि २७ विस्मयस्त्वेष चास्माकं तच्छ्रुत्वेंद्रजितं हतं दत्वा पुण्यामिमां वीर सौम्यामभयदक्षि
णां दिष्ट्या वर्द्धसि काकुत्स्थ जयेनामित्रकर्षण २८

शेषः २५ ... त्वमपि ... :गावंधादिकृतणमकृच्छ्रः दिति ... २६ विस्मयहेतुमवध्यइतियतःसोवध्यत्वादिगुणोन्नाशचचपुरुषं
इंद्रजितोस्माकंविस्मय ... वपतुष्टयइतिवा २७ अभयदक्षिणाम् अभयदानं दत्वा ऋषिभ्यः इति ... शेषः २८

विस्मयं ... प्रतिहाह ... रतिसंबोध   २२ कीदृशो ... यतोऽधिकाभिः ... रति ...

... वनं तेषु तन्मुखेन रामभाविताात्मनां विस्मयं परमं गत्वा रामः प्रांजलिरब्रवीत् १९ भग
वंतः कुंभकर्णो रावणश्चानिशाचरं अतिक्रम्य महावीर्यौ किं प्रशंसथ रावणिं २० महोदरं प्र
हस्तं च विरूपाक्षं च राक्षसं मत्तोन्मत्तौ च दुर्धर्षौ देवांतकनरांतकौ अतिक्रम्य महावीरान् किं प्र
शंसथ रावणिं २१ अतिकायं त्रिशिरसं धूम्राक्षं च निशाचरं अतिक्रम्य महावीर्यान् किं प्रशंस
थ रावणिं २२ कीदृशो वै प्रभावोस्य किं बलं कः पराक्रमः केन वा कारणेनैष रावणादतिरिच्यते
२३ शक्यं यदि मया श्रोतुं न खल्वाज्ञापयामि वः यदि गुह्यं न चेद्वक्तुं श्रोतुमिच्छामि कथ्यतां २४
शक्रोपि विजितस्तेन कथं लब्धवरश्च सः कथं च बलवान् पुत्रो न पिता तस्य रावणः २५ कथं पितुश्चा
प्यधिको महाहवे शक्रस्य जेता हि कथं स राक्षसः वराश्च लब्धाः कथयस्व मेद्य पप्रच्छतश्चास्य मु
नीन्द्र सर्वं २६ इत्यार्षे रा॰उ॰ प्रथमः सर्गः १

भावं बलं शारीरं २३ शक्यमिति यदि गुह्यं न भवति यदि वक्ष्यामि वक्तुं शक्यं तदाहं श्रोतुमिच्छामि केवलेन खलु वक्तुमाज्ञापयामि २४ पि
ता रावणो न बलवान् अपेतपेति च कथं २५ २६ इति रा॰उ॰ प्रथमः सर्गः १

प्रतिहारः द्वास्थः तदर्थं तन्मुखेन रामाय स्वागमनं निवेदयितुं तेनार्थं विष्ठिता द्वारि स्थिता इत्यर्थः ७ अवस्याता तं तं रसं सर्वं अनुमत्य [illegible] हास्याग [illegible] दाचः ८

संप्राप्यैते महात्मानो राघवस्य निवेशनं विशिष्टिताः प्रतिहारार्थं हुताशनसमप्रभाः ७ वेद
वेदांगविदुषो नानाशास्त्रविशारदाः द्वास्थं प्रोवाच धर्मात्मा अगस्त्यो मुनिसत्तमः ८ निवे
द्यतां दाशरथेर्ऋषयो वयमागताः प्रतिहारस्ततस्तूर्णमगस्त्यवचनाद्द्रुत ९ समीपं राघव
स्याशु प्रविवेश महात्मनः नयेंगितज्ञः सद्वृत्तो दक्षो धैर्यसमन्वितः १० स रामं दृश्य सहसा पू
र्णचन्द्रसमद्युतिः अगस्त्यं कथयामास संप्राप्तमृषिसत्तमं ११ श्रुत्वा प्राप्तान्मुनींस्तांस्तु बालसू
र्यसमप्रभान् प्रत्युवाच ततो द्वास्थं प्रवेशय यथासुखं १२ दृष्ट्वा प्राप्तान्मुनींस्तांस्तु प्रत्युवाच
कृतांजलिः पाद्यार्घ्यादिभिरानर्च गां निवेद्य च सादरं १३ रामोभिवाद्य प्रयत आसनान्यादि
देश ह तेषु कांचनचित्रेषु महत्सु च वरेषु च १४ कुशांतर्धानदत्तेषु मृगचर्मयुतेषु च यथा
र्हमुपविष्टास्ते आसनेष्वृषिपुंगवाः १५

विष्ठिता [illegible] निवेद्यतामिति [illegible] ममिति मानसीत् [illegible] द्रुतमिति का [illegible] कीर्तनाश्रितत्वे [illegible] परीताभावो विवक्षितः [illegible] १२ निवेद्य
आसनमिति [illegible] १३ वरेषु [illegible] १४ कुशांतर्धानदत्तेषु [illegible] कृतं तेषु [illegible] स्तीर्णत्वं तत्र [illegible] इत्यर्थः १५

सपुरोगमाः पुरोगमैः प्रधानैः सहि ... १६ हतशात्रवं हतशत्रुम् ... त्वां भा ... [illegible] ... वक्तारस्तेन कुशलमेव ... चर्हा
मेनैव लोकैकुशलमित्यर्थः १७ दिष्ट्या त्वया हतस्तत्क्षणे न ... आयोऽः पुत्रवानात ... भारः तद्वधस्त्वैव चक्र ... त्यर्थः त

वा॰
उ॰
२

रामेण कुशलं पृष्टाः सशिष्याः सपुरोगमाः महर्षयो विदितोरामं वचनमब्रुवन्
कुशलं नो महाबाहो सर्वत्र रघुनंदन १६ त्वां तु दिष्ट्या कुशलिनं पश्यामो हतश
त्रवं दिष्ट्या त्वया हतो राजन् रावणो लोकरावणः १७ न हि भारः स ते राम रावणः पुत्रपौ
त्रवान् सधनुस्त्वं हि लोकांस्त्रीन्विजयेथा न संशयः १८ दिष्ट्या त्वया हतो राम रावणः
पुत्रपौत्रवान् दिष्ट्या विजयिनं त्वाद्य पश्यामः सह सीतया १९ लक्ष्मणेन च धर्मात्मा
भ्रात्रा त्वद्धितकारिणा मातृभिर्भ्रातृसहितं पश्यामो वयमद्य वै २०

देवदर्शयत्निसधनुरिति विजयेथाः विपराभ्यां जिरिति तङ् १८ लक्ष्मणेन चेति अस्यार्थस्य विस्पष्टो दृतमसंहताय इति शेषः मातृभिरि
त्यस्य द्विसंख्यसत्वादिः युक्तमिति शेषः २०

७०

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ उत्तरे तत्तरं कार्यं कृत्वा गोप्यां निजे पदे स्थापयित्वा ... मोक्षं कुलदैवतं । अथ रावणस्य वधानुष्ठानं वर्णयते
व प्रतिपादनद्वारा तज्जातत्वेन भगवति परत्वं मालि शायं प्रतिपाद्यितव्यं देवभवनं वाप्स ... भगवत्कथा दिव्यानं च लोकत्रयत्रणः ... प्राप्तराज्यस्य रामस्य
प्राप्नेति राक्षसानां वधे कृते अनंतरं प्राप्तराज्याभिषेकस्य समीपे मुनयः आगमन् किमर्थं राघवं प्रतिनंदितुं ... मित्यर्थः १ पूर्वस्यां दिशि ये

वा॰
उ॰

श्रीगणेशाय नमः प्राप्तराज्यस्य रामस्य राक्षसानां वधे कृते आजग्मुर्मुनयः सर्वे राघवं प्रति
नंदितुं १ कौशिकोथ यवक्रीतो गार्ग्यो गालव एव च कण्वो मेधातिथेः पुत्रः पूर्वस्यां दिशि ये
श्रिताः २ स्वस्त्यात्रेयश्च भगवान्नमुचिः प्रमुचिस्तथा अगस्त्योत्रिश्च भगवान्सुमुखो विमुखस्तथा ३
आजग्मुस्ते सहागस्त्या ये श्रिता दक्षिणां दिशं नृषङ्गुः कवषी धौम्यो कौषेयश्च महानृषिः तेप्याज
ग्मुः सशिष्या वै ये श्रिताः पश्चिमां दिशं वसिष्ठः कश्यपोथात्रिर्विश्वामित्रः सगौतमः ५ जमदग्नि
भरद्वाजस्तेपि सप्तर्षयस्तथा उदीच्यां दिशि सप्तैते नित्यमेव निवासिनः ६ श्रिताः पूर्वदिशि प्रधानतया ये

ते पि उक्त वसिष्ठादिरूपाः सप्तर्षयोप्यागता इत्यर्थः तेषां स्वरूपकथनं उदीच्यां दिशि नित्यमेव निवासिनः
स्थिता इत्यर्थः स्वस्तिकरश्चात्रेयः स्वस्त्यात्रेयः ३ ५ उत्तरदिशाः कश्यपादिभिः सहागत इति चेच्छ्रणु यथा गस्त्यस्तेजोमंडलेन तत्र समये नित्यस्थि
रोदितो वसिष्ठो नित्यं समीप एव वर्तते कोनामासौ वसिष्ठो यदुत्तरदिशाः कश्यपादिभिः सहागत इति चेच्छ्रणु यथागस्त्यस्तेजोमंडलेन ... तथा वसिष्ठोपि मंडले सप्तर्षिमध्यमप्यस्ति भूलोके च तत्र सप्तर्षिमंडलस्य लेः सहागत इत्युच्यते वदंति ६
केपियोगवैभवात् भूलोके स्वाश्रमस्थापितया वसिष्ठोपि मंडले

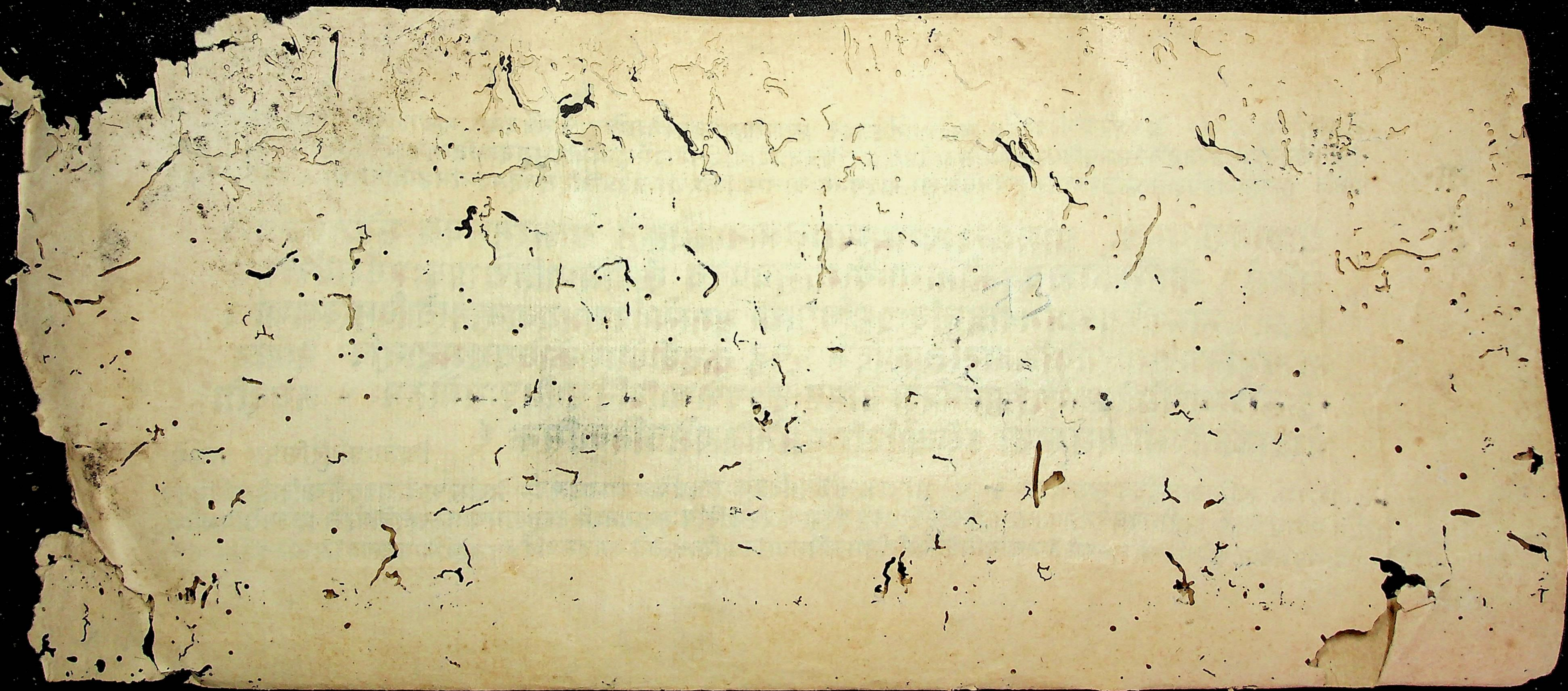
71

७ कांड

उत्तरकांड प्रारंभः

[illegible]

72

73

